

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Address: OBALA MAKA DIZDARA 1, 71000 SARAJEVO BiH

Tel: +387 33 560 550

E-Mail: ecocom-sarajevo@mfa.gr

Οκτώβριος 2018

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΟΣΝΙΑ ΚΑΙ
ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ**

(Doing Business in Bosnia and Herzegovina)

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

1. Γενικά χαρακτηριστικά χώρας.

Πληροφορίες Χώρας

Επίσημη Ονομασία	Βοσνία και Ερζεγοβίνη (Bosna i Hercegovina, BiH)
Πρωτεύουσα	Σεράγεβο, 500.000 κάτοικοι
Μεγάλες πόλεις	Μπάνια-Λούκα, Μόσταρ, Τούζλα, Ζένιτσα, Μπιέλινα, Μπίχατς.
Γεωγραφική θέση	N.A. Ευρώπη, Κροατία 932 χιλιόμετρα, Σερβία 312, Μαυροβούνιο 215 χλμ.
Εδαφική έκταση	51.209 τ.χ.
Θρήσκευμα	Μουσουλμάνοι 49%, Χριστιανοί Ορθόδοξοι 32%, Καθολικοί 17%, Λοιποί 2%.
Εθνότητες	Βόσνιοι Μουσουλμάνοι, Σέρβοι, Κροάτες και λοιποί.
Γλώσσα	Βοσνιακή, Σερβική , Κροατική (όλες επίσημες).
Νόμισμα	Konvertibilna Marka (BAM επίσημα, Κ.Μ. κοινή ονομασία).
Ισοτιμία Ευρώ/Κ.Μ.	1 Ευρώ = 1.955830 BAM

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Μορφολογία του εδάφους	Πυκνά δάση στο 50% του εδάφους, υψηλότερο βουνό Maglic 2.387 μ. Πρόσβαση στην Αδριατική με ακτές 21 χιλιομέτρων.
Κλίμα	Χειμώνες με χαμηλές θερμοκρασίες και χιόνια, ειδικά στα βουνά. Καλοκαίρια με ανεκτές θερμοκρασίες και μερικές χρονιές με καύσωνα.
Γεωγραφική θέση	44 N, 18 E.
Ωρα	CET (GMT + 1 ώρα)
Internet	.ba
Διεθνής τηλεφ. κλίσεις	+ 387
Σεράγεβο	+387-33-

Η Βοσνία Ερζεγοβίνη αποτελείται από 3 διοικητικές ενότητες.

- A. Την Ομοσπονδία Βοσνίας – Ερζεγοβίνης.
- B. Την Republika Srpska.
- Γ. Την Περιοχή Brcko.

Η Ομοσπονδία διαιρείται σε 10 καντόνια, η RS σε δήμους και κοινότητες και η περιοχή Brcko είναι αυτόνομη διοικητικά.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Η ΒκΕ είχε μέχρι πρόσφατα καθεστώς «δυνητικά υποψήφιας» προς ένταξη χώρας στην ΕΕ, εξ αιτίας κυρίως της καθυστερημένης προόδου στην προώθηση πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Την 1^η Ιουνίου 2015, η Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΣΣΣ) ΒκΕ-ΕΕ τέθηκε σε ισχύ και η χώρα υπέβαλε επίσημη αίτηση ένταξης στην ΕΕ στις 15 Φεβρουαρίου 2016.

Η ΒκΕ βρίσκεται στο τελικό στάδιο πρό της ένταξής της στον ΠΟΕ. Υπέβαλε αίτηση ένταξης το 1999, παρουσίασε το σχετικό υπόμνημά της για εμπορικά ζητήματα το 2002 και έκτοτε διατηρεί καθεστώς «παρατηρητή» (observer status) στον Οργανισμό. Η χώρα έχει ολοκληρώσει διμερείς διαπραγματεύσεις με τα περισσότερα μέλη του οργανισμού και απομένει ως μοναδική εκκρεμότης η ολοκλήρωση των διμερών διαπραγματεύσεων με την Ρωσία.

2. Δημογραφικά στοιχεία.

Η Βοσνία - Ερζεγοβίνη συγκαταλέγεται στις λεγόμενες και ως οικονομίες σε μετάβαση (transition economy) και έχει πληθυσμό 3,53 εκατ. κατοίκους, σύμφωνα με τα τελικά στοιχεία της απογραφής του Οκτωβρίου 2013 που δημοσιεύθηκαν στις 30/6/2016. Ο ανδρικός πληθυσμός ανέρχεται σε 1.732.270 και ο γυναικείος σε 1.798.889.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

3. Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το έτος 2017 ανήλθε σε 8.941 Βοσνιακά μάρκα (ΚΑΕΜ) ήτοι περίπου 4.585 ευρώ, ενώ το συνολικό ονομαστικό ΑΕΠ ανήλθε σε 16,05 δις ευρώ. Με βάση τα οικονομικά στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της ΒκΕ, ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ για το έτος 2017 κυμάνθηκε σε ποσοστό 2,5% και για το 2018 εκτιμάται ότι θα προσεγγίσει το 3,2%. Ποσοστό 65% του ΑΕΠ δημιουργείται από τον τομέα των υπηρεσιών, 26,8% από την βιομηχανία και 7,8% από την γεωργία.

Η ανεργία ανήλθε σε ποσοστό 22,7% κατά την διάρκεια του 2017 και ο ρυθμός πληθωρισμού προσέγγισε το 1,8%. Ανησυχητικό είναι το φαινόμενο της υψηλότατης ανεργίας στους νέους έως 24 ετών που προσεγγίζει το 50%. Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση ελπίζει πάντως να συγκρατήσει την ανεργία κάτω από 19% για το 2018.

Β. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.

1. Θεσμικό πλαίσιο.

Νομικές μορφές εταιρειών, διαδικασία ίδρυσης, κόστος.

Στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, το μέγεθος ή η κλίμακα μιας επιχείρησης καθορίζεται από τον αριθμό των εργαζομένων της και το ύψος των ετήσιων

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

εσόδων της. Μικρές επιχειρήσεις είναι αυτές που απασχολούν έως και 50 εργαζομένους και με έσοδα περίπου έως 2 εκατ. BAM [1,02 εκατ. ευρώ]. Μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις θεωρούνται αυτές που απασχολούν μεταξύ 50 και 250 εργαζομένους και έσοδα περίπου 9 εκατ. BAM [4,6 εκατ. ευρώ].

Οι κύριες μορφές επιχειρήσεων στην ΒκΕ είναι οι ακόλουθες:

1. *Ομόρρυθμη Εταιρεία Αλληλέγγυας (Απεριόριστης) Ευθύνης [Unlimited Joint Liability Company – d.n.o. / o.d. / UnLtd.]*: Εταιρεία που ιδρύεται με ή χωρίς μετοχικό κεφάλαιο (δεν υπάρχουν απαιτήσεις για την ελάχιστη ή μέγιστη συνεισφορά) και στην οποία η ευθύνη των μελών ή των μετόχων δεν περιορίζεται. Η εταιρεία αυτή έχει συσταθεί με ιδρυτική πράξη από δύο ή περισσότερα εγχώρια / αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα ή/και νομικά πρόσωπα τα οποία, ως ομόρρυθμοι εταίροι, ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα υπό κοινή εταιρική επωνυμία. Οι επενδύσεις από τα μέλη της μπορούν να πραγματοποιούνται σε μετρητά, σε είδος, διακιώματα ή υπηρεσίες. Η αξία της επένδυσης θα πρέπει να εκτιμάται στο ιδρυτικό συμβόλαιο. Οι επενδύσεις των μελών της έχουν ίση αξία και καθίστανται ιδιοκτησία της επιχείρησης. Η εταιρεία είναι υπεύθυνη για όλες τις υποχρεώσεις της με το σύνολο των περιουσιακών της στοιχείων. Όλοι οι εταίροι είναι προσωπικά, από κοινού και εις ολόκληρον υπεύθυνοι για όλες τις υποχρεώσεις της εταιρείας με το σύνολο των περιουσιακών τους στοιχείων, εκτός αν συμφωνηθεί άλλως από τρίτο μέρος το οποίο έχει κάποια απαίτηση. Τέλος, η εταιρεία αυτού

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

του τύπου δεν έχει Καταστατικό και όργανα διαχείρισης, καθ' ότι τα μέλη της την διευθύνουν και την εκπροσωπούν απευθείας.

2. *Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης* [**Limited Liability Company – d.o.o. / Ltd**]: Εταιρεία ευέλικτης μορφής η οποία ιδρύεται είτε με ιδρυτική πράξη είτε με συμβόλαιο και συνδυάζει στοιχεία εταιρικής σχέσης και εταιρικής δομής. Η ΕΠΕ ιδρύεται από ένα ή περισσότερα εγχώρια / αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα ή/και νομικά πρόσωπα ως μέλη της, με βασικό κεφάλαιο διαιρεμένο σε μέρη, προκειμένου να εκτελέσει συγκεκριμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες υπό κοινή εταιρική επωνυμία. Η ΕΠΕ είναι υπεύθυνη για όλες τις υποχρεώσεις της, με το σύνολο των περιουσιακών της στοιχείων. Τα μέλη της είναι υπεύθυνα μόνο για την αξία του ποσού της επένδυσής τους σε αυτή την εταιρεία. Το ελάχιστο βασικό κεφάλαιο που απαιτείται για την ίδρυση μιας ΕΠΕ είναι 2000 BAM [1022,58 ευρώ].
3. *Ετερόρρυθμη Εταιρεία* [**Limited Partnership – k.d. / LP**]: Μορφή εταιρικής συνεργασίας κατά την οποίαν η ευθύνη ενός τουλάχιστον εταίρου είναι απεριόριστη (ομόρρυθμος εταίρος) – και μπορεί να αφορά και την ιδιωτική περιουσία των μελών - και η ευθύνη τουλάχιστον ενός εταίρου περιορίζεται στην απώλεια της συμφωνηθείσας συμμετοχής του στο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας (ετερόρρυθμος εταίρος). Η εταιρεία ιδρύεται με ιδρυτικό συμβόλαιο μεταξύ δύο ή περισσότερων φυσικών προσώπων ή/και νομικών προσώπων ως εταίροι, με σκοπό την εκτέλεση

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

συγκεκριμένων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων υπό κοινή εταιρική επωνυμία. Η ετερόρρυθμη εταιρεία είναι υπεύθυνη για όλες τις υποχρεώσεις της, με το σύνολο των περιουσιακών της στοιχείων. Εκτός από το ιδρυτικό συμβόλαιο, η ετερόρρυθμη εταιρεία μπορεί να ορίζει με ειδική συμφωνία μεταξύ των μελών της τα της διοίκησης και της λειτουργίας της εταιρείας. Συνήθως όμως, την διοίκηση και την εκπροσώπηση της εταιρείας αυτής αναλαμβάνει ο ομόρρυθμος εταίρος. Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες απαιτήσεις για το ελάχιστο βασικό κεφάλαιο που απαιτείται για την ίδρυση μιας ετερόρρυθμης εταιρείας.

4. *Ανώνυμη Εταιρεία* [**Joint - Stock Company – d.d. / a.d. / JSC**]: Εταιρεία που ιδρύεται με ιδρυτική πράξη από ένα ή περισσότερα φυσικά πρόσωπα ή / και νομικά πρόσωπα ως μέτοχοι, με σκοπό την εκτέλεση συγκεκριμένων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων υπό κοινή εταιρική επωνυμία. Το βασικό της κεφάλαιο προσδιορίζεται και διαιρείται σε μερίδια / μετοχές. Εκτός από την ιδρυτική πράξη, η εταιρεία αυτής της μορφής έχει και Καταστατικό το οποίο προσδιορίζει τα της διοίκησης και της λειτουργίας της. Η Ανώνυμη εταιρεία είναι υπεύθυνη για τις υποχρεώσεις της με το σύνολο των περιουσιακών της στοιχείων. Επίσης, οι μέτοχοι της εταιρείας αυτής δεν έχουν ευθύνη για τις υποχρεώσεις της εταιρείας, εκτός από το ποσό που έχει συμφωνηθεί αλλά δεν έχει καταβληθεί ως μέρος του ενεργητικού της εταιρείας. Το ελάχιστο βασικό κεφάλαιο που απαιτείται για την ίδρυση μιας Ανώνυμης εταιρείας είναι 15000 BAM [7669,38 ευρώ]. Οι επενδύσεις από τα μέλη της μπορούν να

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

πραγματοποιούνται σε μετρητά, σε είδος, διακιώματα ή υπηρεσίες. Η αξία της επένδυσης θα πρέπει να εκτιμάται στο ιδρυτικό συμβόλαιο. Η Ανώνυμη Εταιρεία δύναται να εκδίδει κοινές και προνομιούχες μετοχές. Η χαμηλότερη ονομαστική αξία της μετοχής μιας Ανώνυμης Εταιρείας δεν μπορεί να είναι μικρότερη από 1 BAM [0,511292 ευρώ].

Το καθεστώς ίδρυσης, λειτουργίας και παύσης των επιχειρήσεων στην ΒκΕ διέπεται από τους ακόλουθους νόμους:

- Company Law of the Federation of BiH (Official Gazette of FBiH No. 81/15)
- Company Law of Republic of Srpska (Official Gazette of RS No. 127/08, 58/09, 100/11 and 67/13)
- Law on the Takeover of Joint Stock Companies

Σύμφωνα με το Νόμο της οντότητας της *Federacija BiH*, τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να ιδρυθεί μια επιχείρηση και να μπορεί να αναπτύξει δραστηριότητα είναι συνοπτικά τα ακόλουθα:

1^ο Βήμα

Υπογραφή Ιδρυτικού Συμβολαίου / Πράξης (προετοιμασμένο από συμβολαιογράφο)

2^ο Βήμα

Πληρωμή Αρχικού Κεφαλαίου

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

3^ο Βήμα

Εγγραφή στο αρμόδιο Μητρώο Επιχειρήσεων (Εμπορικό Μητρώο δημοτικής αρχής)

4^ο Βήμα

Δημιουργία σφραγίδας της επιχείρησης

5^ο Βήμα

Άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού σε μια εμπορική τράπεζα

6^ο Βήμα

Εγγραφή της επιχείρησης και του προσωπικού της στην αρμόδια φορολογική αρχή (Tax Administration)

7^ο Βήμα

(Υπεύθυνη) Δήλωση του ιδρυτή της επιχείρησης για την ολοκλήρωση όλων των απαιτούμενων προϋποθέσεων εκκίνησης επιχειρηματικής δραστηριότητας (υποβάλεται στο αρμόδιο τμήμα επιθεώρησης)

Σύμφωνα με τον ανωτέρω Νόμο, η διαδικασία εγγραφής στο αρμόδιο εμπορικό μητρώο της δημοτικής αρχής διαρκεί 5 ημέρες. Ο ακόλουθος πίνακας δίνει της Υπηρεσίας Προώθησης Επενδύσεων της ΒκΕ δίνει μια εικόνα του κόστους ανά βήμα:

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

No.	Steps	Costs
1.	ESTABLISHMENT CONTRACT / DECISION (has to be made/verification by notary)	BAM 300
2.	PAYMENT OF BASIC CAPITAL AT A BANK (bank by choice of founder)	BAM 1000
3.	REGISTRATION OF THE COMPANY AT THE COMPETENT COURT	BAM 405 (registration fee) + BAM 150 (publishing fee of an advertisement in the Official Gazette of the Federation of Bosnia and Herzegovina)
4.	MANUFACTURING THE STAMP	BAM 20-50
5.	OPENING A BANK ACCOUNT	no charge
6.	REGISTRATION AT THE TAX ADMINISTRATION	no charge
7.	STARTING ACTIVITY THROUGH THE MUNICIPALITY NOTIFICATION	BAM 15 (administrative fee)
8.	LAWYER COSTS	BAM 600

Σύμφωνα με το Νόμο της οντότητας της *Republika Srpska-RS*, τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να ιδρυθεί μια επιχείρηση και να μπορεί να αναπτύξει δραστηριότητα είναι συνοπτικά τα ακόλουθα:

1^ο Βήμα

Επαλήθευση της ιδρυτικής πράξης της επιχείρησης από συμβολαιογράφο

2^ο Βήμα

Πληρωμή Αρχικού Κεφαλαίου

3^ο Βήμα

Αίτηση εγγραφής που υποβάλλεται στην APIF (Intermediary Agency for IT and Financial Services), τον υπεύθυνο φορέα της RS για την καταχώρηση

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

στο εμπορικό μητρώο και την έκδοση φορολογικού και στατιστικού αριθμού.

4^ο Βήμα

Δημιουργία σφραγίδας της επιχείρησης

5^ο Βήμα

Άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού σε μια εμπορική τράπεζα

6^ο Βήμα

Εγγραφή του προσωπικού της επιχείρησης στην αρμόδια φορολογική αρχή (Tax Administration).

Σύμφωνα με τον ανωτέρω Νόμο, η διαδικασία εγγραφής στην APIF διαρκεί 3 ημέρες. Ο ακόλουθος πίνακας δίνει της Υπηρεσίας Προώθησης Επενδύσεων της ΒκΕ δίνει μια εικόνα του κόστους ανά βήμα:

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

No.	Steps	Costs
1.	ESTABLISHMENT DECISION* (verification by notary)	BAM 3,5
	ESTABLISHMENT CONTRACT** (has to be made by notary)	BAM 200
2.	PAYMENT OF BASIC CAPITAL AT A BANK	BAM 1
3.	REGISTRATION REQUEST SUBMIT AT THE APIF	BAM 100 -120 (registration fee) In accordance to the Law on Courts of RS, the tax for the first establish company is abolished.
4.	MANUFACTURING THE STAMP	BAM 20-50
5.	OPENING A BANK ACCOUNT	no charge
6.	REGISTRATION AT THE TAX ADMINISTRATION	no charge

Σήμανση/πιστοποίηση προϊόντων.

Η σήμανση του εισαγομένου προϊόντος θα πρέπει να περιέχει τις ακόλουθες πληροφορίες: επωνυμία της επιχείρησης – όνομα του προϊόντος, πλήρη στοιχεία ταχυδρομικής διεύθυνσης του εισαγωγέα, χώρα προέλευσης, καθαρή ποσότητα, βάρος όγκος, συστατικά, τρόπος αποθήκευσης (μεταφορά, χρήση, συντήρηση), συναφείς προειδοποιήσεις προς τους καταναλωτές. Προϊόντα υψηλής τεχνολογίας ή περίπλοκα στη χρήση προϊόντα θα πρέπει να συνοδεύονται από οδηγίες χρήσης, προδιαγραφές ιδιοχαρακτηριστικών από τον κατασκευαστή, κατάλογο εξουσιοδοτημένων συνεργατών για τη συντήρηση, πληροφορίες και περίοδο εγγύησης και άλλα συναφή στοιχεία. Όλες οι ανωτέρω πληροφορίες θα πρέπει να έχουν μεταφραστεί σε μια από τις επίσημες γλώσσες της χώρας πρό της κυκλοφορίας του προϊόντος στην τοπική αγορά.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Τελωνειακή νομοθεσία, διαδικασίες εισαγωγής.

Σχετικά με την εφαρμογή κανόνων προέλευσης (*rules of origin*), ο Νόμος για τα θέματα τελωνειακής πολιτικής κάνει σαφή διαχωρισμό μεταξύ προτιμησιακής και μη-προτιμησιακής προέλευσης των προϊόντων, αναφέροντας ότι ως προϊόντα προέλευσης αναγνωρίζονται μόνο εκείνα τα οποία έχουν παραχθεί στην χώρα προέλευσης ή στην χώρα από την οποία αποκτήθηκαν, ενώ για τα προϊόντα στον οποίων την παραγωγή εμπλέκονται περισσότερες της μίας χώρας θα θεωρείται ότι είναι προέλευσης της χώρας στην οποίαν υπέστησαν το ουσιαστικό ή τελικό στάδιο επεξεργασίας. Επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο Νόμο, ορίζονται οι προϋποθέσεις πιστοποίησης που θα πρέπει να έχει ένα (εισαγόμενο) προϊόν για να αναγνωρισθεί ως προϊόν χώρας προέλευσης και να του αποδοθεί προνομιακή εμπορική μεταχείριση.

Όλα τα εισαγόμενα προϊόντα στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη πρέπει να περάσουν από την συνήθη διαδικασία τελωνειακής διασάφησης σε μια από τις επίσημες γλώσσες της χώρας και η κατάθεση θα πρέπει να γίνεται από το πρόσωπο το όνομα του οποίου αναγράφεται στην φορτωτική ή σε εξουσιοδοτημένο από αυτό αντιπρόσωπο. Η διασάφηση, θα πρέπει να συνοδεύεται από τα σχετικά τυποποιημένα μεταφορικά έγγραφα που χρησιμοποιούνται σε τέτοιες περιπτώσεις, δηλαδή εμπορικό τιμολόγιο (*commercial invoice*), τα έγγραφα αποστολής εμπορευμάτων (*shipping documents*), τα πιστοποιητικά ποιοτικού ελέγχου (*quality control*

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

certificates), την φορτωτική (bill of lading), πιστοποιητικά προέλευσης (certificates of origin), πιστοποιητικά ασφάλισης (insurance certificates) και σε κάποιες ειδικές περιπτώσεις, προαιρετικά, έγγραφα όπως το τιμολόγιο Proforma, ο κατάλογος δεμάτων το πιστοποιητικό pre-shipment inspection το οποίο μπορεί να ζητηθεί από τον εισαγωγέα-αγοραστή του προϊόντος. Το Τελωνειακό γραφείο έχει την ευχέρεια να διενεργήσει *in situ* επιθεώρηση στα προϊόντα ή ακόμη και να πάρει δείγμα από αυτά στην περίπτωση αμφιβολιών για το κατά πόσο αυτά ανταποκρίνονται στις πληροφορίες που περιέχονται στην τελωνειακή διασάφηση. Αφού ορισθεί από το Τελωνειακό Γραφείο το ύψος του προβλεπόμενου εισαγωγικού δασμού, ο εισαγωγέας του προϊόντος καλείται να καλύψει την πληρωμή είτε προσκομίζοντας τραπεζική εγγύηση πληρωμής του είτε προβαίνοντας στην πληρωμή σε ρευστό. Τα εισαγόμενα προϊόντα δεν δύνανται να κυκλοφορήσουν στην τοπική αγορά προτού καταβληθεί το ποσό πληρωμής του εισαγωγικού δασμού ή έχει εγγυηθεί η πληρωμή του. Απαγορεύεται η εισαγωγή στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, για λόγους δημόσιας ασφάλειας και προστασίας της ανθρώπινης υγείας, των ακόλουθων κατηγοριών προϊόντων: οχήματα μεταφοράς φορτίου παλαιότερα της δεκαετίας, λεωφορεία παλαιότερα της δεκαετίας, ρυμουλκούμενα (trailers) παλαιότερα της δεκαετίας, χρησιμοποιημένα λάστιχα.

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

Εξασφάλιση διεθνών και εγχωρίων πιστώσεων.

Οι σημαντικότεροι χρηματοδότες έργων υποδομής στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι αναμφίβολα η EBRD και η EIB. Τα επόμενα χρόνια, αναμένεται να προκηρυχθούν σημαντικά έργα σε τομείς με ιδιαίτερο ενδιαφέρον όπως οι οδικές υποδομές και η χρηματοδότηση έργων ενεργειακής αποδοτικότητας και επενδύσεων ΑΠΕ μέσω του χρηματοδοτικού μηχανισμού **Green for Growth Fund**. Λοιπά έργα που αναμένεται να χρηματοδοτηθούν αφορούν επενδύσεις αναμόρφωσης και βελτίωσης του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας στη ΒκΕ, συντήρησης, εκσυγχρονισμού και επέκτασης του εν λόγω δικτύου. Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι επίσης λήπτρια 46 επιδοτήσεων από το WBIF, 33 εκ των οποίων αφορούν εθνικά έργα – στους τομείς ενέργειας, μεταφορών, περιβάλλοντος και κοινωνικού τομέα - και 13 εκ των οποίων περιφερειακά έργα. Βοσνία και Ερζεγοβίνη, τα επόμενα χρόνια αναμένεται να λάβει σημαντική χρηματοδοτική ενίσχυση από Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς ή/και Αναπτυξιακές Τράπεζες για την στήριξη και την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο τομέας «στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων», ως ένας εκ των τομέων με τις πιο ευνοϊκές προοπτικές ανάπτυξης της χώρας, θα αποτελέσει τομέα προτεραιότητας στη νέα χρηματοδοτική περίοδο του Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας (IPA 2014-2020). Επιπλέον, η EBRD, τα επόμενα χρόνια θα υποστηρίξει τοπικές και ξένες επιχειρήσεις (περιλαμβανομένης και άμεσης

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

χρηματοδοτικής στήριξης μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεων) με στόχο την υλοποίηση επενδύσεων. Ειδικότερα, μέσω του εργαλείου «**Local Enterprise Facility**» που αποτελεί σημαντική πρωτοβουλία συγχρηματοδότησης επενδυτικών έργων για την ανάπτυξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων με διαθέσιμους πόρους ύψους 405 εκατ. €, θα παράσχει χρηματοδότηση με στόχο την αναδιάρθρωση και την επέκταση των μικρότερης κλίμακας τοπικών επιχειρήσεων οι οποίες αντιμετωπίζουν περιορισμένη πρόσβαση σε πιστώσεις. Παράλληλα, το νέο χρηματοδοτικό μέσο «**Enterprise Expansion Fund-ENEF**», η απόφαση για τη δημιουργία του οποίου ελήφθη από κοινού από την EBRD (η οποία και θα έχει την ευθύνη της διαχείρισης του), την E.E., το EIF και τον φορέα *Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft mbH-DEG* (μέλος της γερμανικής αναπτυξιακής τράπεζας KfW Bankengruppe) τον Φεβρουάριο του 2014, θα στηρίζει χρηματοδοτικά μικρομεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται ήδη στην τοπική και περιφερειακή αγορά με υψηλή αναπτυξιακή δυναμική (high growth SMEs). Τέλος, η EIB έχει διαθέσει συνολικά - και εξακολουθεί να διαθέτει - πόρους ύψους 570 εκατ. ευρώ από το έτος 2000 μέχρι σήμερα για ενίσχυση των ΜμΕ μέσω πιστωτικών διευκολύνσεων (πιστωτικές γραμμές στήριξης).

Εκτός από τους Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς (UNDP) και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διεθνούς ή περιφερειακής εμβέλειας (World Bank Group-IFC, EBRD, EIB) που χρηματοδοτούν έργα και προωθούν επενδυτικές δράσεις στους τομείς των βασικών υποδομών της ΒκΕ, η ΒκΕ

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ως χώρα με σημαντικό ποσοστό μουσουλμανικού πληθυσμού στηρίζεται χρηματοδοτικά-επενδυτικά και από funds αραβικών χωρών (π.χ. Κουβέιτ, Σαουδική Αραβία). Το αυτό ισχύει και για άλλους φορείς, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Γερμανική Τράπεζα Ανάπτυξης (*Kreditanstalt für Wiederaufbau-KfW*), η οποία σε συνεργασία με τον φορέα αναπτυξιακής συνεργασίας GIZ (*Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit*) χρηματοδοτεί σχετικά έργα κυρίως στους τομείς της ενεργειακής αποδοτικότητας και της αξιοποίησης των ΑΠΕ και την ανάπτυξη και βελτίωση των δημοτικών υποδομών (κυρίως στους τομείς της διαχείρισης υδάτινων πόρων και υγρών αποβλήτων).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχεδιάζει επίσης να εγκρίνει μελλοντικά πόρους υπό την μορφή επιχορηγήσεων στο πλαίσιο του Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας (IPA II 2014-2020) για την χρηματοδοτική στήριξη τομέων-κλειδιά για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας, όπως αυτοί των υποδομών μεταφορών, της ενέργειας του περιβάλλοντος και της γεωργίας, ωστόσο θέτει ως προϋπόθεση από την κυβέρνηση της ΒκΕ για να «απελευθερώσει» τους πόρους αυτούς την υιοθέτηση τομεακών στρατηγικών σε κρατικό επίπεδο (country sector-wide strategies) οι οποίοι αυτή τη στιγμή απουσιάζουν. Επομένως, οι πόροι του IPA II για την χρηματοδότηση έργων υποδομών παραμένουν αδιάθετοι (frozen) έως ότου η κυβέρνηση της ΒκΕ παρουσιάσει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή μια συνεκτική κρατική στρατηγική με αναφορά σε

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

συγκεκριμένους τομείς προτεραιότητας και προτεινόμενα έργα προς υλοποίηση. Η κυβέρνηση της ΒκΕ αντιμετωπίζει ασφυκτικές πιέσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό αναφορικά με αυτήν την εκκρεμότητα. Τέλος, η ΒκΕ είναι λήπτρια 58 επιχορηγήσεων (grants) από το Επενδυτικό Πλαίσιο Δυτικών Βαλκανίων-WBIF για την υλοποίηση 45 έργων (τα περισσότερα από κάθε άλλη λήπτρια-χώρα στην περιοχή), 30 εκ των οποίων αφορούν εθνικά έργα και 15 εκ των οποίων περιφερειακά (multi-beneficiary) έργα. Η κατανομή των επιδοτήσεων που αφορούν εθνικά έργα (σύνολο 30) ανά τομέα έχει ως εξής: 8 για τον τομέα της ενέργειας, 7 για τον τομέα των μεταφορών, 10 για τον τομέα του περιβάλλοντος και 5 για τον κοινωνικό τομέα.

Το Νοέμβριο του 2015, το Κοινοβούλιο της ΒκΕ υιοθέτησε τροποποιήσεις στο Νόμο για την προστασία του καταναλωτή, βάσει των οποίων απαγορεύεται εφεξής η χορήγηση δανείων σε ξένο νόμισμα άλλο πλύν του ευρώ. Η μεταβολή αυτή, ήρθε ως αντίδραση στις απώλειες τις οποίες είχαν πολλοί βόσνιοι πολίτες εξ αιτίας του υψηλότερου κόστους των δανείων που τους είχαν χορηγηθεί σε ελβετικά φράγκα. Συνολικά, ο τραπεζικός τομέας στην ΒκΕ εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από κεφαλαιακή επάρκεια και ρευστότητα. Ωστόσο, το επίπεδο των μη-εξυπηρετούμενων δανείων, αν και μειώνεται, εξακολουθεί να είναι πάνω από 12% και να παραμένει πηγή ευπάθειας του τομέα. Η κυβέρνηση της *Republika Srpska*, μέσω ειδικής υπηρεσίας (banking agency of Republika Srpska), ξεκίνησε τις διαδικασίες για την ρευστοποίηση της κρατικής τράπεζας *Banka Srpske* και η αστυνομία

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

είναι σε διαδικασία διερεύνησης περιστατικών τραπεζικής απάτης σε άλλες δύο τράπεζες της οντότητας. Ωστόσο, οι τράπεζες υπό διερεύνηση είναι μικρές σε μέγεθος και επομένως δεν αναμένεται να επηρεασθεί ευρύτερα η σταθερότητα του εγχώριου τραπεζικού τομέα, ο οποίος κυριαρχείται από την παρουσία και δραστηριοποίηση μεγάλων διεθνών τραπεζικών ομίλων.

Καθεστώς ιδιοκτησίας.

Η προστασία των δικαιωμάτων ατομικής ιδιοκτησίας θεωρείται ανεπαρκής και η ΒκΕ κατατάσσεται πολύ χαμηλά σε σχετικούς δείκτες Διεθνών Οργανισμών.

Εργασιακό καθεστώς.

Οι εργοδότες στην ΒκΕ επωμίζονται το μεγαλύτερο βάρος των εισφορών έναντι της κυβέρνησης. Είναι υποχρεωμένοι από τους τοπικούς εργατικούς και συνταξιοδοτικούς νόμους να συνεισφέρουν ποσοστό 69% επί του μισθού στην *Federacija BiH* και 52% επί του μισθού στην *Republika Srpska-RS* σε εισφορές για τα συστήματα υγείας και συνταξιοδότησης των οντοτήτων. Οι φορολογικοί συντελεστές επί της εργασίας είναι υψηλοί, αποθαρρύνοντας την απασχόληση των νέων εργαζομένων και αυξάνοντας τα κίνητρα για τη μη-καταγεγραμμένη απασχόληση. Οι ισχύουσες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας καθιστούν δύσκολες τις απολύσεις περιττού και αναποτελεσματικού εργατικού δυναμικού. Το άκαμπτο σύστημα

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

καθορισμού του ύψους των μισθών θέτει προσκόμματα στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην κινητικότητα των εργαζομένων. Αυτό είναι αποτέλεσμα ενός συστήματος συλλογικής διαπραγμάτευσης που διατηρεί αναλλοίωτα τα χαρακτηριστικά του από την σοσιαλιστική εποχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Στην *Federacija BiH*, εργαζόμενοι και εργοδότες μοιράζονται το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης, των συντάξεων και της ασφάλισης κατά της ανεργίας ενώ στην *Republika Srpska-RS* οι εργοδότες καλύπτουν εξολοκλήρου το κόστος, καθώς και το κόστος για την φροντίδα των παιδιών και τις εισφορές υπέρ ανέργων. Πολλοί εργοδότες στην ΒκΕ κάνουν ελλιπή καταγραφή του εργατικού δυναμικού τους ώστε να αποφύγουν να πληρώσουν φόρους και παροχές, δημιουργώντας τα περιθώρια ανάπτυξης σημαντικής γκρίζας αγοράς. Σε αμφότερες τις οντότητες υιοθετήθηκε πρόσφατα νέα εργατική νομοθεσία. Οι νέοι αυτοί Νόμοι είναι καθοριστικής σημασίας για τον εκσυγχρονισμό του κώδικα εργασίας της ΒκΕ που ανάγεται στην εποχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας και είναι άκαμπτο, ξεπερασμένο από τις εξελίξεις και εν πολλοίς εχθρικό προς το επιχειρείν. Οι Νόμοι αναμένεται να μειώσουν το κόστος της απασχόλησης και να διευκολύνουν την ευχέρεια προσλήψεων και απολύσεων για τις επιχειρήσεις. Η μεταρρύθμιση των εργατικών νόμων στην ΒκΕ υπήρξε μακρά και δύσκολη διαδικασία την οποίαν διαδοχικές κυβερνήσεις απέφευγαν εδώ και χρόνια. Η νέα νομοθεσία εκτιμάται ότι θα εκσυγχρονίσει την αγορά εργασίας της ΒκΕ και θα την φέρει εγγύτερα στις προδιαγραφές της ΕΕ.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Ο νέος Εργατικός Νόμος της *Federacija BiH* είναι σε ισχύ από τον Απρίλιο του 2016, ενώ ο αντίστοιχος Νόμος της *Republika Srpska* ψηφίστηκε από την Βουλή της οντότητας τον Δεκέμβριο του 2015, παρά τις έντονες αντιδράσεις από τα τοπικά εργατικά συνδικάτα. Οι μεταρρυθμίσεις που περιέχονται στη νέα νομοθεσία, περιλαμβάνουν ορισμένες βασικές λειτουργίες όπως η διαφοροποίηση των μισθών με βάση τις δεξιότητες, τα προσόντα, την εμπειρία και τις επιδόσεις, η μείωση των αντικινήτρων στις νέες προσλήψεις, η ενίσχυση των ελέγχων και των κυρώσεων για τις παραβιάσεις της νομοθεσίας και η προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Ο στόχος είναι να καταστεί η αγορά εργασίας πιο ευέλικτη, με στόχο τη μείωση του υψηλού ποσοστού ανεργίας στην χώρα.

2. Στρατηγική εισόδου.

Συνεργασία με αντιπροσώπους/διανομείς.

Γενικότερα, ως προς το σημείο αυτό, αξίζει να γίνουν δύο παρατηρήσεις: **α)** στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, ο παράγων «προσωπική επαφή» και η οικοδόμηση «φιλικών επιχειρηματικών σχέσεων και συνεργασιών» είναι αποφασιστικής σημασίας για την επιτυχή έκβαση ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος, **β)** η εγκατάσταση τοπικής παρουσίας (π.χ. τοπικό γραφείο αντιπροσώπου) και η απασχόληση επιτοπίου προσωπικού αποτελούν ενδείξεις σοβαρών προθέσεων και μακροχρόνιας δέσμευσης στην αγορά της ΒκΕ και αντιμετωπίζονται ευνοϊκά από όλους τους εμπλεκόμενους.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Δυστυχώς, ένας παράγοντας ο οποίος λειτουργεί ανασταλτικά για την περαιτέρω βελτίωση της εξαγωγικής μας παρουσίας στην εγχώρια αγορά είναι ότι στην χώρα δεν υπάρχει σημαντική ελληνική ομογενειακή επιχειρηματική παρουσία ούτε έχει εκδηλωθεί μέχρι σήμερα πρόθεση από κάποιον Έλληνα ή μη Έλληνα μόνιμο κάτοικο να αναλάβει έναν τέτοιο ρόλο (τοπικός αντιπρόσωπος ο οποίος θα εγκαταστήσει δικό του κανάλι διανομής, θα καλύπτει όλη την χώρα και θα λειτουργεί ως «πύλη εισόδου» ποιοτικών ελληνικών προϊόντων στην τοπική αγορά). Στο σημείο αυτό η Ελλάδα υστερεί κατά πολύ σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες της ως προς τα ομοειδή εξαγόμενα, κυρίως την Ιταλία, την Τουρκία και δευτερευόντως την Ισπανία.

Ίδρυση θυγατρικής/υποκαστήματος/αντιπροσωπείας/κοινοπραξίας.

Για τις νεοεισερχόμενες επιχειρήσεις, καθοριστική προϋπόθεση της προσπάθειας επιτυχούς εισόδου στην τοπική αποτελεί ο εντοπισμός ενός αξιόπιστου τοπικού συνεργάτη, με καλή φήμη, εμπειρία και γνώση των ιδιαιτεροτήτων της τοπικής αγοράς. Τέτοιου είδους συνεργάτες είναι για παράδειγμα οι αντιπρόσωποι πωλήσεων (sales agents) και οι διανομείς (distributors). Γενικότερα, Ο εντοπισμός και η εκκίνηση συνεργασίας με τον κατάλληλο συνεργάτη / ατζέντη ή κανάλι διανομής (distribution channel) αποτελεί τον αποτελεσματικότερο τρόπο εισόδου στην αγορά.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Υπάρχουν τρεις κύριες κατηγορίες καναλιών διανομής στην ΒκΕ: 1) για τα καταναλωτικά προϊόντα: παραγωγός > χονδρέμπορος > λιανέμπορος > καταναλωτής, 2) για τα βιομηχανικά αγαθά: παραγωγός > βιομηχανικός χρήστης ή παραγωγός > διανομέας > βιομηχανικός χρήστης, 3) για τις υπηρεσίες: πάροχος υπηρεσίας > καταναλωτής ή βιομηχανικός χρήστης.

Δίκτυα Διανομής.

Οι μεγάλοι κυρίως χονδρέμποροι-διανομείς καταναλωτικών προϊόντων - συνήθως τοπικές ή περιφερειακές εταιρείες *FMCG* (*Fast-moving consumer goods*) - αναλαμβάνουν την εισαγωγή (μεταφορά και αποθήκευση) και την διανομή του προϊόντος στην εγχώρια αγορά, την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν σε αυτήν καθώς και χρηματοδότηση και βασική ασφάλιση του προϊόντος. Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι δεν καλύπτουν όλοι οι χονδρέμποροι-διανομείς και τις δύο οντότητες της χώρας. Αυτός ο παράγοντας, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι δύο οντότητες έχουν διαφορετικά συστήματα διανομής, καθιστά απαραίτητο είτε τον εντοπισμό ενός αξιόπιστου εταίρου ο οποίος καλύπτει το marketing και τη διανομή και στις δύο οντότητες είτε την ανάπτυξη πολλαπλών καναλιών διανομής και συνεργασίας με φορείς και από τις δύο οντότητες. Κάποιες εταιρείες από χώρες με ισχυρή επιχειρηματική / εμπορική παρουσία στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη (π.χ. Αυστρία, Γερμανία, Κροατία, Σερβία, Ιταλία), έχουν ανοίξει τοπικά γραφεία αντιπροσώπου

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

(representative office) με σκοπό τον έλεγχο των καναλιών διανομής, ενώ για τον ίδιο σκοπό κάποιες άλλες ξένες εταιρίες βασίζονται σε πολύ στενούς δεσμούς συνεργασίας που έχουν οικοδομήσει εδώ και χρόνια με ισχυρούς τοπικούς διανομείς (σημαντικό πλεονέκτημα στην περίπτωση αυτή έχουν εταιρείες από χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας).

Προώθηση – Διαφήμιση.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη μια ταχεία και θεαματική ανάπτυξη διάφορων εργαλείων και δυνατοτήτων προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών στην τοπική αγορά, με χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα την ανάπτυξη του τομέα των «Εμπορικών Εκθέσεων» (trade fairs).

Οι Εμπορικές Εκθέσεις αποτελούν ένα από τα πλέον αποτελεσματικά εργαλεία αφ' ενός για την προβολή και προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών και αφ' ετέρου για τον εντοπισμό δυνητικών εταίρων, τοπικών εισαγωγέων και διανομέων. Πολλές τοπικές και περιφερειακές επιχειρήσεις συμμετέχουν σε τέτοιες Εκθέσεις, με σκοπό την επιχειρηματική δικτύωση και ανάπτυξη επαφών, την αξιολόγηση των δυνατοτήτων και του δυναμικού ανάπτυξης των κλάδων ενδιαφέροντος και την ενημέρωση για νέα, καινοτόμα προϊόντα που κυκλοφορούν στην τοπική αγορά. Οι Εκθέσεις αυτές, οι οποίες διοργανώνονται σε περιοδική βάση σε ολόκληρη την χώρα προσελκύουν το

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ενδιαφέρον και τη συμμετοχή όλο και περισσότερων διεθνών επισκεπτών. Οι σημαντικότερες εξ αυτών λαμβάνουν χώρα στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, στο Σεράγεβο [<http://www.skenderija.ba/>], στην Μπάνια Λούκα [<http://www.banjalukafair.com/>], στην Ζένιτσα [<http://www.zeps.com/>], στο Μόσταρ [<http://www.mostar-fair.com/>], στην Τούζλα [<http://www.tuzlanskisajam.ba/>] και στο Γκράντασατς [<http://gradacackisajam.com.ba/>].

Επίσης, σημαντικές δυνατότητες παρουσίασης και προώθησης νέων προϊόντων σε επαγγελματίες και καταναλωτικό-αγοραστικό κοινό προσφέρει και η διαφήμιση (advertising) σε τοπικά και περιφερειακά έντυπα, ραδιοτηλεοπτικά και ψηφιακά, καθώς και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ενώ αποτελεσματικό εργαλείο είναι και αυτό της διοργάνωσης προωθητικών ενεργειών σε καταστήματα αλυσίδων λιανικής (in-store promotions, product tastings), με κόστος συγκριτικά χαμηλότερο σε σχέση με άλλες χώρες της περιφέρειας.

Στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ (τηλεόραση, καλωδιακή, ραδιόφωνο), η υπαίθρια διαφήμιση, ο τύπος και τα διαδικτυακά ΜΜΕ αποτελούν τα κυριότερα μέσα για τη διαφήμιση προβολή νέων προϊόντων-υπηρεσιών. Ο συνηθέστερος τρόπος αναζήτησης διαφημιστικών υπηρεσιών είναι η επικοινωνία με μια από τις πολλές διαφημιστικές εταιρείες της ΒκΕ (Γραφείο ΟΕΥ Σεράγεβο διαθέτει προς ενημέρωση σχετικό κατάλογο). Το ραδιοτηλεοπτικό τοπίο στην χώρα είναι πλούσιο και

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

διαθέτει 3 κρατικούς ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς με εμβέλεια σε όλη την ΒκΕ, 12 τοπικούς δημόσιους τηλεοπτικούς σταθμούς, 45 ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς και 144 ραδιοφωνικούς σταθμούς. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ακόλουθο σύνδεσμο: [<http://www.rak.ba/en/broadcast/reg/?cid=1863>]. Τέλος, στην χώρα λειτουργούν και 2 μεγάλες εταιρείες δημοσκοπήσεων, marketing-δημοσίων σχέσεων και ερευνών αγοράς, η «*Mareco Index Bosnia*» (<http://www.mib.ba>), μέλος της *Gallup International*, και η «*Ipsos*» (<http://www.ipsosadria.com/>). Αμφότερες οι εταιρείες διεξάγουν δημοσκοπικές έρευνες και έρευνες αγοράς-καταναλωτικής συμπεριφοράς και προωθητικές εκστρατείες.

Πρακτικές οδηγίες.

Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι μια αγορά που παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες, οι οποίες αναφέρθηκαν εκτενώς ανωτέρω. Για όλους όσους επιθυμούν να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα στην χώρα, είναι σημαντικό να την επισκεφθούν αρκετά νωρίς, στην φάση της διερεύνησης των δυνατοτήτων που προσφέρονται. Κρίσιμοι παράγοντες για την επιτυχία ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος στην ΒκΕ είναι, αφενός η ανάπτυξη και καλλιέργεια από νωρίς επαφών με διάφορους κυβερνητικούς φορείς (π.χ. Υπηρεσία Προώθησης Επενδύσεων, Επιμελητήρια της ΒκΕ και των οντοτήτων) και επιχειρηματίες των κλάδων ενδιαφέροντος και αφετέρου η

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

κατανόηση της πολυεπίπεδης διοικητικής δομής της χώρας και του τρόπου με τον οποίο επηρεάζει την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Οι νεοεισερχόμενες στην αγορά επιχειρήσεις πρέπει να είναι προετοιμασμένες να αντιμετωπίσουν πολύ ισχυρό ανταγωνισμό σε όλους τους τομείς από επιχειρήσεις που προέρχονται από τις γειτονικές χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας, κυρίως από την Κροατία, την Σερβία και την Σλοβενία, και οι οποίες δεν χρειάστηκε ποτέ να «εισέλθουν» στην αγορά της ΒκΕ καθ' όσον είχαν ήδη παρουσία εκεί από την εποχή της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας. Αυτός ο ανταγωνισμός είναι ιδιαίτερα ισχυρός, ειδικότερα στον κλάδο των τροφίμων, ποτών και γενικά καταναλωτικών προϊόντων (όπου υπάρχει και ευνοϊκό πλαίσιο συναλλαγών λόγω της Συμφωνίας *CEFTA*), με την πλειοψηφία των προϊόντων αυτών των κατηγοριών να κατακλύζουν τα μεγάλα καταστήματα λιανικής (*super markets*) της χώρας. Επίσης, ισχυρή εμπορική και επενδυτική παρουσία στην αγορά της ΒκΕ έχουν και αρκετές χώρες της ΕΕ, με σημαντικότερες τις Αυστρία, Γερμανία και Ιταλία.

Τέλος, οι δυνατότητες χρηματοδότησης για κάποιες τοπικές επιχειρήσεις αποτελούν σημαντική παράμετρο στην απόφασή τους κατά πόσο θα προχωρήσουν σε κάποια συνεργασία με μια ξένη επιχείρηση ή όχι και κατά πόσο θα δεχθούν να αναλάβουν την διανομή ή όχι νέας σειράς προϊόντων ενός ξένου εταίρου στην χώρα. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, τα επόμενα χρόνια αναμένεται να αυξηθούν οι πόροι που διαθέτουν μεγάλοι Διεθνείς

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Χρηματοδοτικοί Οργανισμοί, όπως η EBRD, με στόχο την ενίσχυση και επέκταση της δραστηριότητας μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων της χώρας. Κάποιες χώρες, στο πλαίσιο της πολιτικής τους για τη διμερή αναπτυξιακή συνεργασία χρηματοδοτούν ήδη κάποια έργα για την ανάπτυξη τοπικών μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε διάφορους κλάδους.

3. Καταναλωτικά πρότυπα.

Αν και η Β-Ε έχει χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο σε σχέση με τις ανεπτυγμένες χώρες (δεδομένου του μέσου καθαρού μισθού και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ), η τιμή δεν αποτελεί το βασικό κριτήριο για τη λήψη αποφάσεων για την αγορά καταναλωτικών προϊόντων και τροφίμων στην αγορά της Β-Ε.

Πρώτος παράγοντας που επηρεάζει τις αποφάσεις των καταναλωτών είναι η ποιότητα, ακολουθεί το brand image και η φήμη του προϊόντος στην αγορά. Υπάρχει πεποίθηση ότι υψηλότερη τιμή συνεπάγεται και καλύτερη ποιότητα.

Παρουσιάζοντας πολύ εντατική ανάπτυξη, το διαδίκτυο έχει καταστεί σημαντικό μέσο εμπορίας στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη και μπορεί να προβλεφθεί ότι, ως μέσο αγοράς, θα χρησιμοποιείται ευρέως στο μέλλον σε κάθε επιχειρηματική δραστηριότητα.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

4. Βιομηχανική ιδιοκτησία. Προστασία σημάτων. Σήμανση.

Οι επιχειρήσεις που πραγματοποιούν εξαγωγές στην ΒκΕ ενδείκνυται να κατοχυρώνουν τα εμπορικά τους σήματα στην αρμόδια υπηρεσία Προστασίας Πνευματικής Ιδιοκτησίας. Αναλυτικές πληροφορίες μπορούν να ευρεθούν στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση.

<http://www.ipr.gov.ba/en>

Ο νόμος για προστασία των εμπορικών σημάτων μπορεί να ευρεθεί στην ακόλουθη ιστοσελίδα.

<https://advokat-prnjavorac.com/legislation/Trademark-Law-bosnia-herzegovina.pdf>.

Σε ό,τι αφορά τις απαιτήσεις σήμανσης, η σήμανση του εισαγομένου προϊόντος θα πρέπει να περιέχει τις ακόλουθες πληροφορίες: *επωνυμία της επιχείρησης – όνομα του προϊόντος, πλήρη στοιχεία ταχυδρομικής διεύθυνσης του εισαγωγέα, χώρα προέλευσης, καθαρή ποσότητα, βάρος όγκος, συστατικά, τρόπος αποθήκευσης (μεταφορά, χρήση, συντήρηση), συναφείς προειδοποιήσεις προς τους καταναλωτές*. Προϊόντα υψηλής τεχνολογίας ή περίπλοκα στη χρήση προϊόντα θα πρέπει να συνοδεύονται από οδηγίες χρήσης, προδιαγραφές χαρακτηριστικών από τον κατασκευαστή, κατάλογο

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

εξουσιοδοτημένων συνεργατών για τη συντήρηση, πληροφορίες και περίοδο εγγύησης και άλλα συναφή στοιχεία. Όλες οι ανωτέρω πληροφορίες θα πρέπει να έχουν μεταφραστεί σε μια από τις επίσημες γλώσσες της χώρας πρό της κυκλοφορίας του προϊόντος στην τοπική αγορά.

Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ/ ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ

Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας.

Η ΒκΕ έχει υπογράψει Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας με τις ακόλουθες χώρες.

Αλβανία, Αλγερία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Τσεχική Δημοκρατία, Αίγυπτος, Φινλανδία, Γαλλία, Ελλάδα, Κροατία, Ολλανδία, Ιράν, Ιρλανδία, Ιταλία, Ιορδανία, Κουβέιτ, Κατάρ, Κίνα, Κύπρο, Ουγγαρία, Μαλαισία, Μακεδονία, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Νορβηγία, Γερμανία, Πακιστάν, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σερβία, Ισπανία, Σουηδία, Σρι Λάνκα, Τουρκία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ηνωμένο Βασίλειο και Βόρεια Ιρλανδία.

Φορολόγηση φυσικών προσώπων.

Στην FBiH - Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων είναι 10% επί του καθαρού μισθού.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Στη RS - Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων είναι 10% επί του καθαρού μισθού.

Όλοι οι αλλοδαποί με μόνιμη κατοικία στην Ομοσπονδία της B-E και της RS καταβάλλουν φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων για τα έσοδα που κερδίζονται κατά τη διάρκεια ημερολογιακού έτους στο έδαφος της B-E. Ομοίως, όλοι οι αλλοδαποί που δεν διαμένουν μόνιμα στη B-E αλλά εισπράττουν εισόδημα στην Ομοσπονδία της B-E και της RS θεωρούνται φορολογούμενοι.

Στην περιφέρεια Brcko, οι αλλοδαποί αντιμετωπίζονται ως φορολογούμενοι εάν παραμείνουν στην περιοχή της Περιφέρειας κατά τη διάρκεια μιας συνεχούς περιόδου τουλάχιστον 183 ημερών.

Φορολόγηση επιχειρήσεων.

Οι εργοδότες στην BkE επωμίζονται το μεγαλύτερο βάρος των εισφορών έναντι της κυβέρνησης. Είναι υποχρεωμένοι από τους τοπικούς εργατικούς και συνταξιοδοτικούς νόμους να συνεισφέρουν ποσοστό 69% επί του μισθού στην *Federacija BiH* και 52% επί του μισθού στην *Republika Srpska-RS* σε εισφορές για τα συστήματα υγείας και συνταξιοδότησης των οντοτήτων. Οι φορολογικοί συντελεστές επί της εργασίας είναι υψηλοί, αποθαρρύνοντας την απασχόληση των νέων εργαζομένων και αυξάνοντας τα κίνητρα για τη μη-καταγεγραμμένη απασχόληση. Οι ισχύουσες διατάξεις

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

της εργατικής νομοθεσίας καθιστούν δύσκολες τις απολύσεις περιττού και αναποτελεσματικού εργατικού δυναμικού. Το άκαμπτο σύστημα καθορισμού του ύψους των μισθών θέτει προσκόμματα στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην κινητικότητα των εργαζομένων. Αυτό είναι αποτέλεσμα ενός συστήματος συλλογικής διαπραγμάτευσης που διατηρεί αναλλοίωτα τα χαρακτηριστικά του από την σοσιαλιστική εποχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Στην *Federacija BiH*, εργαζόμενοι και εργοδότες μοιράζονται το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης, των συντάξεων και της ασφάλισης κατά της ανεργίας ενώ στην *Republika Srpska-RS* οι εργοδότες καλύπτουν εξολοκλήρου το κόστος, καθώς και το κόστος για την φροντίδα των παιδιών και τις εισφορές υπέρ ανέργων. Πολλοί εργοδότες στην ΒκΕ κάνουν ελλιπή καταγραφή του εργατικού δυναμικού τους ώστε να αποφύγουν να πληρώσουν φόρους και παροχές, δημιουργώντας τα περιθώρια ανάπτυξης σημαντικής γκρίζας αγοράς. Σε αμφότερες τις οντότητες υιοθετήθηκε πρόσφατα νέα εργατική νομοθεσία. Οι νέοι αυτοί Νόμοι είναι καθοριστικής σημασίας για τον εκσυγχρονισμό του κώδικα εργασίας της ΒκΕ που ανάγεται στην εποχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας και είναι άκαμπτο, ξεπερασμένο από τις εξελίξεις και εν πολλοίς εχθρικό προς το επιχειρείν. Οι Νόμοι αναμένεται να μειώσουν το κόστος της απασχόλησης και να διευκολύνουν την ευχέρεια προσλήψεων και απολύσεων για τις επιχειρήσεις. Η μεταρρύθμιση των εργατικών νόμων στην ΒκΕ υπήρξε μακρά και δύσκολη διαδικασία την οποίαν διαδοχικές κυβερνήσεις απέφευγαν εδώ και χρόνια. Η νέα νομοθεσία εκτιμάται ότι θα

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

εκσυγχρονίσει την αγορά εργασίας της ΒκΕ και θα την φέρει εγγύτερα στις προδιαγραφές της ΕΕ.

Ειδικότεροι φόροι, ΦΠΑ, ειδικοί φόροι κατανάλωσης.

Τα προϊόντα τα οποία εισάγονται και διατίθενται στην χώρα υπόκεινται σε καθεστώς πληρωμής Φ.Π.Α. 17%, ενώ συγκεκριμένες κατηγορίες προϊόντων όπως ο καφές, τα σιγαρέτα, τα πετρελαιοειδή και τα παράγωγά τους επιβαρύνονται με ΕΦΚ (Ειδικό Φόρο Κατανάλωσης) σύμφωνα με τον εθνικό νόμο για τους ΕΦΚ (Law on Excise of BiH). Οι φορολογικοί συντελεστές για τους ειδικούς αυτούς - έμμεσους - φόρους υπολογίζονται είτε αναλογικά (ad valorem) με βάση τη σταθμισμένη μέση τιμή λιανικής πώλησης είτε ανά μονάδα προϊόντος (πάγιος συντελεστής – specific tax rate – αφορά κυρίως τα προϊόντα καπνού).

Αναλυτικά, οι ΕΦΚ ή φόροι πωλήσεως (sales taxes) οι οποίοι επιβάλλονται σε διάφορες κατηγορίες προϊόντων στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη έχουν ως εξής:

- πετρελαιοειδή (ανά λίτρο) – BAM* 0.30 (BAM 0.40 motor petrol and BAM 0.35 unleaded motor petrol),
- μη-αλκοολούχα ποτά (ανά λίτρο) - BAM 0.10,
- αναψυκτικά (ανά λίτρο) BAM 0.20 - μύρα** και οίνος BAM 0.25,
- αλκοολούχα ποτά και αιθυλική αλκοόλη (ανά λίτρο) - BAM 15,

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

- ακατέργαστος καφές (το κιλό) - BAM 1.50 (BAM 3.00 roasted and ground coffee; BAM 3.50 for coffee extract),
- προϊόντα καπνού - 42% on the tax base plus a special excise duty depending of the number of boxes***

*BAM (Konvertibilna marka, εθνικό νόμισμα της ΒκΕ). Ισοτιμία με το ευρώ σταθερή: 1 BAM = 0.511292 EUR , 1 EUR = 1.95583 BAM

**ο ΕΦΚ για τη μύρα αυξήθηκε από BAM 0.20 σε BAM 0.25 με τροποποίηση στο Νόμο περί ΕΦΚ που εισήχθη τον Αύγουστο του 2014, γεγονός το οποίο προκάλεσε έντονες αντιδράσεις σε επίπεδο Ε.Ε. αλλά και σε κάποια κράτη-μέλη που πραγματοποιούν εξαγωγές μύρας στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη – η Ελλάδα δεν συμπεριλαμβάνεται σε αυτά.

***από την 1^η Αυγούστου 2014, με τροποποίηση που πέρασε το Κοινοβούλιο της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, αυξήθηκε ο ΕΦΚ για τα σιγαρέτα από BAM 126 (65 ευρώ) σε BAM 176 (90 ευρώ) ανά 1000 σιγαρέτα. Επίσης, εισάγεται ΕΦΚ στο προϊόν «ψιλοκομμένος καπνός καπνίσματος» (fine-cut smoking tobacco) ύψους BAM 78 (40 ευρώ) ανά χιλιόγραμμο και αναμένεται προοδευτικά αύξηση του ΕΦΚ γι' αυτήν την κατηγορία τα επόμενα χρόνια (αύξηση που υπολογίζεται σε ποσοστό έως και 80% του ελάχιστου ΕΦΚ στα σιγαρέτα).

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Δασμοί.

Οι εισαγωγικοί δασμοί (import tariffs) στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι χαμηλότεροι σε σχέση με γειτονικές χώρες και άλλες χώρες της περιφέρειας (εκτός Ε.Ε.) και εναρμονίζονται κάθε έτος με το σύστημα Συνδυασμένης Ονοματολογίας και τους σχετικούς Κανονισμούς της ΕΕ. Οι δασμοί αυτοί έχουν εξαλειφθεί σταδιακά για περισσότερα από 11.000 προϊόντα τα οποία η Βοσνία και Ερζεγοβίνη εισάγει από την Ε.Ε. από το 2009 (χρονολογία θέσεως σε ισχύ της Ενδιάμεσης Εμπορικής Συμφωνίας Ε.Ε.-Βοσνίας και Ερζεγοβίνης) μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με την Συμφωνία Σύνδεσης και Σταθεροποίησης του 2015, προβλέπεται προοδευτική κατάργηση των εισαγωγικών δασμών σε βάθος πενταετίας. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι **η προοδευτική μείωση και κατάργηση ισχύει μόνο για προϊόντα προέλευσης Ε.Ε. και όχι για όλα τα προϊόντα που εισάγονται από την Ε.Ε. (τα οποία μπορεί να έχουν προέλευση τρίτης χώρας και να εξάγονται από χώρα-μέλος της Ε.Ε.).**

Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη προστατεύει δασμολογικά κυρίως τον αγροτικό της τομέα, δεδομένου ότι ο τομέας αυτός είναι ζωτικός για την οικονομία της χώρας, συνεισφέρει σε ποσοστό περίπου 8% στο ετήσιο ΑΕΠ (στοιχεία έτους 2017), 20% του πληθυσμού απασχολείται σε αυτόν (εργαζόμενοι στον αγροτικό τομέα υπολογίζονται περίπου σε 167.000 άτομα), 61% του πληθυσμού διαβιεί στην ύπαιθρο και οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων της

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

χώρας είναι παραδοσιακά αρκετά υψηλές (υπολογίζονται σε 800 εκατ. \$ για το έτος 2013). Τα κύρια αγροτικά προϊόντα που παράγει και εξάγει η χώρα είναι τα κτηνοτροφικά προϊόντα και κυρίως τα γαλακτοκομικά προϊόντα και τα προϊόντα και υπό-προϊόντα κρέατος (υπολογίζεται ότι η παραγωγή των προϊόντων αυτών ανέρχεται σε ποσοστό της τάξεως του 60% του αγροτικού ΑΕΠ). Ο συνδεδεμένος με την αγροτική παραγωγή τομέας της επεξεργασίας τροφίμων είναι επίσης πολύ σημαντικός για την οικονομία της χώρας καθ' όσον αντιπροσωπεύει το 7-10% των συνολικών εξαγωγών της.

Επομένως τα προϊόντα που επιβαρύνονται κυρίως με εισαγωγικούς δασμούς είναι προϊόντα ζωϊκής και φυτικής προέλευσης (συμπεριλαμβανομένων και των ιχθυηρών), κάποιες κατηγορίες κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων όπως κάποια ενδύματα, υφάσματα από βαμβάκι, μετάξι και μαλλί, τεχνητές ίνες καθώς και τα αλκοολούχα ποτά. αποστάγματα και ηδύποτα, η μύρα και οι οίνοι (για τη μύρα και τους οίνους η δασμολογική επιβάρυνση είναι η μέγιστη δυνατή, δηλαδή 15%). Οι εισαγωγικοί δασμοί για όλα τα προϊόντα που εισάγονται στην τελωνειακή περιοχή (customs territory) της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης πληρώνονται ad valorem (αναλογικά) με συντελεστές 0%, 5%, 10% και 15%, ενώ για κάποιες ειδικές κατηγορίες αγροτικών προϊόντων, 852 τον αριθμό, πληρώνεται και ένα επιπρόσθετο ποσό ανά μονάδα προϊόντος, το οποίο εκτείνεται από BAM 0.08 έως και BAM 6.00.

Ο Νόμος για την δασμολογική πολιτική της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, επιτρέπει στην κυβέρνηση να εισαγάγει μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

με δασμό, όπως είναι οι ποσοτώσεις δασμολογικού χαρακτήρα (tariff quotas) για κάποιες συγκεκριμένες δασμολογικές κλάσεις, μέτρο το οποίο επιτρέπει ορισμένες ποσότητες συγκεκριμένων προϊόντων (ορισμένες φορές, από συγκεκριμένες χώρες) να εισάγονται είτε με χαμηλότερο συντελεστή δασμού από τον κανονικό είτε με μηδενικό συντελεστή. Μάλιστα, η δυνατότητα λήψης μέτρων δασμολογικής ποσόστωσης από την πλευρά της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης προβλέπεται στο Άρθρο 1 και 2 (c) του Πρωτοκόλλου 1 για το Εμπόριο επεξεργασμένων γεωργικών προϊόντων της Ενδιάμεσης Εμπορικής Συμφωνίας Ε.Ε.-Βοσνίας και Ερζεγοβίνης και αποτελεί παροχή προτιμησιακής μεταχείρισης από την Ε.Ε. προς την χώρα. Η εφαρμογή του μέτρου της δασμολογικής ποσόστωσης υπόκειται σε περιορισμούς και παύει σε κάθε περίπτωση όταν ο σκοπός για τον οποίο ελήφθη έχει επιτευχθεί (π.χ. κάλυψη του επιδιωκόμενου ορίου ή της αξίας της ποσόστωσης). Η ένταξη της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης σε πρώτη φάση στον ΠΟΕ και σε δεύτερη, όταν οι συνθήκες θα είναι ιδανικότερες, στην Ε.Ε. αναμένεται ότι θα εξαλείψει πλήρως τη δυνατότητα λήψης τέτοιων μέτρων.

Επιπλέον, στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη υφίσταται η δυνατότητα λήψεως μέτρων *anti-dumping* και αντισταθμιστικών δασμών για την εξουδετέρωση περιπτώσεων εισαγωγής προϊόντων σε τιμές κάτω από την κανονική τους αξία ή επιδότησης ή ενίσχυσης που χορηγείται άμεσα ή έμμεσα, κατά την κατασκευή, την παραγωγή ή την εξαγωγή ενός προϊόντος. Τέλος, σύμφωνα με το Νόμο για το Εξωτερικό Εμπόριο, καταβάλλονται από τους εξαγωγείς

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ειδικά τέλη για τη διενέργεια ελέγχων / επιθεωρήσεων υγειονομικού, κτηνιατρικού, φυτοϋγειονομικού και οικολογικού χαρακτήρα σε ειδικές κατηγορίες προϊόντων (φυτικής και ζωϊκής προέλευσης), το ύψος των οποίων καθορίζεται από το Νόμο για τα διοικητικά έξοδα και ισοδυναμεί με την αξία της παρεχόμενης υπηρεσίας (σε συμφωνία με το Άρθρο VIII της Συμφωνίας GATT).

Όλα τα εισαγόμενα προϊόντα στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη πρέπει να περάσουν από την συνήθη διαδικασία τελωνειακής διασάφησης σε μια από τις επίσημες γλώσσες της χώρας και η κατάθεση θα πρέπει να γίνεται από το πρόσωπο το όνομα του οποίου αναγράφεται στην φορτωτική ή σε εξουσιοδοτημένο από αυτό αντιπρόσωπο. Η διασάφηση, θα πρέπει να συνοδεύεται από τα σχετικά τυποποιημένα μεταφορικά έγγραφα που χρησιμοποιούνται σε τέτοιες περιπτώσεις, δηλαδή εμπορικό τιμολόγιο (commercial invoice), τα έγγραφα αποστολής εμπορευμάτων (shipping documents), τα πιστοποιητικά ποιοτικού ελέγχου (quality control certificates), την φορτωτική (bill of lading), πιστοποιητικά προέλευσης (certificates of origin), πιστοποιητικά ασφάλισης (insurance certificates) και σε κάποιες ειδικές περιπτώσεις, προαιρετικά, έγγραφα όπως το τιμολόγιο Proforma, ο κατάλογος δεμάτων το πιστοποιητικό pre-shipment inspection το οποίο μπορεί να ζητηθεί από τον εισαγωγέα-αγοραστή του προϊόντος. Το Τελωνειακό γραφείο έχει την ευχέρεια να διενεργήσει *in situ* επιθεώρηση στα προϊόντα ή ακόμη και να πάρει δείγμα από αυτά στην περίπτωση αμφιβολιών για το κατά πόσο αυτά ανταποκρίνονται στις πληροφορίες που

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

περιέχονται στην τελωνειακή διασάφηση. Αφού ορισθεί από το Τελωνειακό Γραφείο το ύψος του προβλεπόμενου εισαγωγικού δασμού, ο εισαγωγέας του προϊόντος καλείται να καλύψει την πληρωμή είτε προσκομίζοντας τραπεζική εγγύηση πληρωμής του είτε προβαίνοντας στην πληρωμή σε ρευστό. Τα εισαγόμενα προϊόντα δεν δύνανται να κυκλοφορήσουν στην τοπική αγορά προτού καταβληθεί το ποσό πληρωμής του εισαγωγικού δασμού ή έχει εγγυηθεί η πληρωμή του. Απαγορεύεται η εισαγωγή στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, για λόγους δημόσιας ασφάλειας και προστασίας της ανθρώπινης υγείας, των ακόλουθων κατηγοριών προϊόντων: οχήματα μεταφοράς φορτίου παλαιότερα της δεκαετίας, λεωφορεία παλαιότερα της δεκαετίας, ρυμουλκούμενα (trailers) παλαιότερα της δεκαετίας, χρησιμοποιημένα λάστιχα.

Σχετικά με την εφαρμογή κανόνων προέλευσης (*rules of origin*), ο Νόμος για τα θέματα τελωνειακής πολιτικής κάνει σαφή διαχωρισμό μεταξύ προτιμησιακής και μη-προτιμησιακής προέλευσης των προϊόντων, αναφέροντας ότι ως προϊόντα προέλευσης αναγνωρίζονται μόνο εκείνα τα οποία έχουν παραχθεί στην χώρα προέλευσης ή στην χώρα από την οποία αποκτήθηκαν, ενώ για τα προϊόντα στον οποίων την παραγωγή εμπλέκονται περισσότερες της μίας χώρας θα θεωρείται ότι είναι προέλευσης της χώρας στην οποίαν υπέστησαν το ουσιαστικό ή τελικό στάδιο επεξεργασίας. Επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο Νόμο, ορίζονται οι προϋποθέσεις πιστοποίησης που θα πρέπει να έχει ένα (εισαγόμενο) προϊόν για να αναγνωρισθεί ως προϊόν χώρας προέλευσης και να του αποδοθεί

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

προνομιακή εμπορική μεταχείριση. Ο εν λόγω Νόμος είναι διαθέσιμος, στην αγγλική, στον ακόλουθο σύνδεσμο της Αρχής Εμμέσου Φορολογίας της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης:

[http://www.uino.gov.ba/download/Dokumenti/Dokumenti/eng/Carina/Podzakonski_akti/Customs_Policy_Law_of_BiH.pdf]

Ειδικές Οικονομικές Ζώνες.

Το καθεστώς λειτουργίας των ΕΟΖ στο έδαφος της ΒκΕ περιγράφεται στον σχετικό νόμο που ευρίσκεται στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση του Οργανισμού Προσέλκυσης Αλλοδαπών Επενδύσεων.

http://www.fipa.gov.ba/publikacije_materijali/zakoni/05.08.2016.Law%20on%20free%20zones%20in%20BiH.pdf

ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη δεν είναι μια χώρα με ενιαία πολιτική-διοικητική και οικονομική δομή. Περιλαμβάνει δύο οντότητες, την Ομοσπονδία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης (*Federacija BiH* – Ομοσπονδία μουσουλμάνων και κροατών) και την Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης (*Republika Srpska* – Σερβική οντότητα). Επιπλέον, υφίσταται μια ουδέτερη, αυτοδιοίκητη διοικητική μονάδα στον Βορρά της χώρας, το *Brčko District*. Η Ομοσπονδία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης διαιρείται σε 10 καντόνια, το

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

κάθε ένα με την δική του κυβέρνηση και αρμοδιότητες. Αμφότερες οι οντότητες και το *Brčko District* αποτελούνται από δημοτικές αρχές (municipalities) με τις δικές τους διοικήσεις. Ως αποτέλεσμα, η ΒκΕ χαρακτηρίζεται από πολυεπίπεδη διοικητική και κανονιστική δομή, γεγονός το οποίο οδηγεί σε πολυδιάσπαση αρμοδιοτήτων, γραφειοκρατία, καθυστερήσεις, αντιφάσεις και αναπόφευκτα δημιουργούνται περιθώρια ανάπτυξης πρακτικών διαφθοράς στις οικονομικές συναλλαγές.

Η κάθε οντότητα έχει τα δικά της χαρακτηριστικά σε ό,τι αφορά το επιχειρηματικό περιβάλλον και αυτό έχει ως συνέπεια την απουσία ενιαίου οικονομικού χώρου στην χώρα, γεγονός που καθιστά το οικονομικό-επιχειρηματικό περιβάλλον ασταθές και λειτουργεί στο εμπορικό επίπεδο, αντιπαραγωγικά για την χώρα (π.χ. δημιουργία ανελαστικών δαπανών). Ο συντονισμός της οικονομικής πολιτικής και η προώθηση οικονομικών μεταρρυθμίσεων, κάτω από αυτές τις συνθήκες, αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσχέρειες, ενώ η εκτεταμένη γραφειοκρατία και ο κατακερματισμός της αγοράς αποθαρρύνουν σε γενικές γραμμές την πραγματοποίηση επενδύσεων. Είναι χαρακτηριστικό να αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας «Doing Business in Bosnia and Herzegovina 2018», η Βοσνία και Ερζεγοβίνη κατατάχθηκε 86^η επί συνόλου 190 χωρών, η χαμηλότερη κατάταξη από τις χώρες των Δ. Βαλκανίων.

Επιπλέον, οι ξένοι επενδυτές διαπιστώνουν συχνά έντονα προβλήματα διαφθοράς και συχνές πολιτικές παρεμβάσεις σε αναθέσεις δημόσιων έργων.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχουν καταβληθεί προσπάθειες από διαδοχικές κυβερνήσεις για την δημιουργία ενιαίας αγοράς στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, σημαντικές νομοθετικές, κανονιστικές και θεσμικές διαφοροποιήσεις παραμένουν μεταξύ των οντοτήτων. Οι διαφοροποιήσεις αυτές εντοπίζονται κυρίως στις διαδικασίες εγγραφής στο επιχειρηματικό μητρώο της κάθε οντότητας (business registration), στο φορολογικό καθεστώς (taxation) και στις διαφορετικές προδιαγραφές (standards) που ισχύουν ως προϋπόθεση άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας σε κάθε οντότητα. Σημαντικά εμπόδια στο εσωτερικό και εξωτερικό εμπόριο παραμένουν (βλέπε αναλυτικότερα παρακάτω), παρά την διαδικασία φιλελευθεροποίησής του, καθώς επίσης και στην προσέλκυση ΑΞΕ, ενώ παρατηρούνται και κενά και αδυναμίες στην νομική βάση που διέπει τη λειτουργία φορέων που έχουν ως αρμοδιότητα την επίβλεψη / εποπτεία της τήρησης αρχών ανταγωνισμού στην αγορά, διαφάνειας στο σύστημα δημοσίων συμβάσεων, στον χρηματοπιστωτικό τομέα, στην τήρηση των κανονισμών και των προδιαγραφών που διέπουν τον τομέα της παροχής βασικών υπηρεσιών.

Παρ' όλα αυτά, η ΒκΕ προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να καταστήσει το επιχειρηματικό της περιβάλλον περισσότερο ελκυστικό για τους ξένους επενδυτές. Σε γενικές γραμμές, τα πλεονεκτήματα τα οποία παρουσιάζει και προβάλλει η χώρα για να προσελκύσει ΑΞΕ είναι τα ακόλουθα: i) η στρατηγική της θέση στη ΝΑ Ευρώπη, ii) η διαθεσιμότητα φυσικών πόρων και το πανέμορφο και εν πολλοίς εκμεταλλεύσιμο (κυρίως τουριστικά)

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

φυσικό περιβάλλον, iii) η μακρόχρονη βιομηχανική παράδοση σε διαφορετικούς κλάδους από την εποχή της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, iv) η λειτουργία βιομηχανικών ζωνών, v) η διαθεσιμότητα εγκαταστάσεων παραγωγής, vi) το ευνοϊκό νομικό-θεσμικό καθεστώς που διέπει τις ΑΞΕ, vii) οι χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές για τις επιχειρήσεις, viii) η διαθεσιμότητα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και χαμηλού κόστους εργατικού δυναμικού, ix) η νομισματική σταθερότητα (το εγχώριο νόμισμα, BAM, είναι συνδεδεμένο με το ευρώ σε σταθερή ισοτιμία: $1 \text{ BAM} = 0.511292 \text{ EUR}$, $1 \text{ EUR} = 1.95583 \text{ BAM}$), x) η συμμετοχή της χώρας σε διμερείς και περιφερειακές Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών και xi) η Ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας.

Αναπτυξιακός νόμος. Κίνητρα επενδύσεων.

Ο τελευταίος αναπτυξιακός νόμος του 2015 εγγυάται, μεταξύ άλλων, την ίση αντιμετώπιση των αλλοδαπών και εγχωρίων επενδυτών, την δυνατότητα ανοίγματος συναλλαγματικού λογαριασμού στις Τράπεζες και την μεταφορά των κερδών στο εξωτερικό, την ευχέρεια απασχόλησης αλλοδαπού εργατικού δυναμικού και την αγορά ακινήτων στο έδαφος της ΒκΕ.

Οι αναλυτικές διατάξεις του νόμου και ο πλήρης κατάλογος των κινήτρων για τους αλλοδαπούς επενδυτές ευρίσκονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση του Οργανισμού Προσέλκυσης Επενδύσεων.

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

http://www.fipa.gov.ba/informacije/povlastice/strani_investitori/default.aspx?id=141&langTag=en-US

Καθεστώς ιδιωτικοποιήσεων.

Την ευθύνη για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των ιδιωτικοποιήσεων στην ΒκΕ έχει ο Οργανισμός Ιδιωτικοποιήσεων που υπάγεται απευθείας στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση.

Αναλυτικές πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα τους.

http://www.fbihvlada.gov.ba/english/posebna%20tijela_v2/privatizacija.php

Στην RS την ευθύνη των ιδιωτικοποιήσεων έχει η Αναπτυξιακή Τράπεζα.

<http://www.irbrs.org/azuro3/a3/index.php?lang=engleski&id=24&tr=>

Πιστοληπτική ικανότητα χώρας. Κίνδυνοι/προοπτικές.

Τον Σεπτέμβριο του 2018 η Standard & Poor's κατέταξε την πιστοληπτική ικανότητα της ΒκΕ στην κατηγορία Β, με σταθερές προοπτικές, ενώ τον Φεβρουάριο 2018 η Moody's την είχε κατατάξει στην κατηγορία Β3, επίσης με σταθερές προοπτικές.

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Το αποτέλεσμα των γενικών κοινοβουλευτικών εκλογών που διεξάγονται στις 7 Οκτωβρίου 2018 αναμένεται να επηρεάσει αποφασιστικά τις μελλοντικές σχέσεις της χώρας με το Δ.Ν.Τ και κατά συνέπεια την μελλοντική πιστοληπτική ικανότητα της χώρας.

Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ / ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ.

Οι διαδικασίες ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων προμηθειών έχουν βρεθεί πολύ συχνά στο στόχαστρο της διεθνούς κριτικής λόγω έλλειψης διαφάνειας (transparency) και ανοικτότητας (openness) σε ξένες υποψηφιότητες. Επιπλέον, είναι περίπλοκες και καθόλου ευέλικτες, περιλαμβάνοντας απαιτήσεις τεχνικών προδιαγραφών (π.χ. απαιτήσεις ασφαλείας και υγείας) και κριτήρια ανάθεσης τα οποία ευνοούν συχνότερα τις προσφορές από εγχώριους υποψηφίους. Παρά το γεγονός ότι, θεωρητικά, δεν υφίσταται κανένας περιορισμός σε αλλοδαπές επιχειρήσεις για υποβολή προσφορών και εν γένει συμμετοχή σε διεθνείς διαγωνισμούς στη ΒκΕ, η εθνική νομοθεσία θέτει ως απαραίτητη προϋπόθεση για την υπογραφή της σύμβασης ανάθεσης του έργου την προηγούμενη κατοχή εκ μέρους του αναδόχου του έργου των απαιτούμενων για την εκτέλεσή του αδειών και πιστοποιητικών, των οποίων η έκδοση είναι συνήθως χρονοβόρα (ιδιαίτερα στην *Federacija BiH*) και δαπανηρή λόγω εκτεταμένης γραφειοκρατίας και διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Ως αποτέλεσμα, πολλές από τις αλλοδαπές υποψηφιότητες για την ανάληψη έργων στη ΒκΕ ξεκινούν από μειονεκτική θέση σε σχέση με τις εγχώριες υποψηφιότητες, καθώς δεν γνωρίζουν

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

επαρκώς ούτε την περίπλοκη νομοθεσία και το κανονιστικό πλαίσιο που αφορά τις τεχνικές προδιαγραφές των έργων (σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης) ούτε και τον αριθμό αδειών και πιστοποιητικών και τον τρόπο και το κόστος απόκτησής τους. Οι παράγοντες αυτοί είναι επιβαρυντικοί έως και αποτρεπτικοί σε ορισμένες περιπτώσεις για την εκδήλωση ενδιαφέροντος υποβολής προσφορών, με αποτέλεσμα να περιορίζεται το στοιχείο του ανταγωνισμού. Συμπερασματικά, το σύστημα δημοσίων συμβάσεων της ΒκΕ αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και προκλήσεις που δυσχεραίνουν την δραστηριοποίηση ξένων εργοληπτικών εταιρειών, ενώ και η εμπιστοσύνη της επιχειρηματικής κοινότητας στην λειτουργία του συστήματος αυτού και των μηχανισμών που διαθέτει για την επιβολή κυρώσεων στην περίπτωση παράνομων ή παράτυπων πρακτικών βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα. Τα προβλήματα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις εξαναγκάζουν τους συμμετέχοντες να δείχνουν ανοχή ή ακόμη και να αποδέχονται την διαφθορά ή τον χρηματισμό ως «αναγκαίο κακό» για να επιβιώσουν στην αγορά, με αποτέλεσμα οι προσπάθειες καταπολέμησης της διαφθοράς να καθίστανται έτι δυσχερέστερες.

Η διαδικασία «επίλυσης διαφορών» (dispute resolution) είναι επίσης προβληματική λόγω της αναξιπιστίας του εγχώριου συστήματος απονομής δικαιοσύνης, το οποίο κινείται με πολύ αργούς ρυθμούς, δεν ανταποκρίνεται στις προβλεπόμενες προθεσμίες και δεν παρέχει δικαίωμα δικαστικής προσφυγής στην περίπτωση που μια επιχείρηση που ελέγχεται για παράνομες πρακτικές ξανακάνει εγγραφή στο γενικό μητρώο επιχειρήσεων

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

υπό άλλη επωνυμία. Στην ΒκΕ συχνά χρειάζεται να περάσει αρκετός καιρός για να παραπεμφθεί μια υπόθεση σε δίκη. Υποθέσεις με εξειδικευμένο εμπορικό περιεχόμενο (π.χ. ζητήματα πνευματικής / διανοητικής ιδιοκτησίας), στις οποίες οι δικαστές δεν έχουν πρότερη εμπειρία εκδίκασης, συχνά παραμένουν άλυτες ή μεσολαβεί πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι να βγει απόφαση. Η πλειοψηφία των δικαστών στην ΒκΕ έχουν μικρή ή καθόλου εις βάθος γνώση σχετικά με το αντικείμενο της επίλυσης διεθνών εμπορικών διαφορών.

Οι διαδικασίες διαιτησίας και διαμεσολάβησης για την επίλυση δικαστικών διαφορών σπανίως χρησιμοποιούνται ή αξιοποιούνται. Σε ό,τι αφορά την διεθνή διαιτησία ειδικότερα, η ΒκΕ παρότι είναι μέλος του *International Center for the Settlement of Investment Disputes* δέχεται την προσφυγή σε αυτήν την διαδικασία ως μέθοδο επίλυσης ιδιωτικής επενδυτικής διαφοράς μόνο όταν τα συμβαλλόμενα μέρη ορίζουν κάτι τέτοιο ρητώς σε συμβόλαιο. Το μοναδικό εγχώριο όργανο που αναλαμβάνει ρόλο επιδιαιτητή σε τέτοιου είδους ιδιωτικές διαφορές, το Διαιτητικό Δικαστήριο του Επιμελητηρίου Εξωτερικού Εμπορίου της ΒκΕ, δεν διαθέτει την απαραίτητη εμπειρία για να ανταποκριθεί επαρκώς στα καθήκοντά του ενώ και οι νόμοι και κανονισμοί βάσει των οποίων ασκεί τα καθήκοντά του δεν συμμορφούνται στις διεθνείς νόρμες και προδιαγραφές (π.χ. πρότυπα UNICITRAL).

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Αναλυτικές πληροφορίες για τους διαγωνισμούς κρατικών προμηθειών στην ΒκΕ, στην αγγλική γλώσσα, ευρίσκονται στην ακόλουθη ηλεκτρονική διεύθυνση της Αρχής Κρατικών Προμηθειών.

<https://www.javnenabavke.gov.ba/index.php?id=01&jezik=en>

**ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ.**

Το 2017, η ΒκΕ εισήγαγε συνολικά αγαθά αξίας 10,96 δις\$ και εξήγαγε συνολικά αγαθά αξίας 6,64 δις\$ (Στοιχεία Κεντρικής Τράπεζας ΒκΕ). Ο κυριότεροι εμπορικοί εταίροι παραμένουν Κραοτία, Γερμανία, Ιταλία, Σερβία, Κίνα, Σλοβενία, Τουρκία και Αυστρία.

Η Ελλάδα για το 2017 εξήγαγε συνολικά αγαθά αξίας 80 εκατ. ευρώ προς την ΒκΕ (αύξηση κατά 19% σε σχέση με το 2016) και εισήγαγε από την Βοσνία και Ερζεγοβίνη αγαθά αξίας 11 εκατ. ευρώ (Στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ).

Το κυριότερο εξαγόμενο προϊόν της χώρας μας προς την Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι παραδοσιακά το αλουμίνιο και τα προϊόντα αλουμινίου. Είναι χαρακτηριστικό να αναφέρουμε ότι σε αυτήν την κατηγορία προϊόντων - και κυρίως σε ό,τι αφορά την δασμολογική κλάση '2818' (Κορούνδιο τεχνητό, χημικά καθορισμένο ή μη. Οξειδίο του αργιλίου. Υδροξείδιο του αργιλίου) - η χώρα μας είναι η πρώτη εξαγωγική δύναμη

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

στην αγορά της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης την τελευταία πενταετία (2013-17), έχοντας καταφέρει να «εκτοπίσει» στη δεύτερη και τρίτη θέση της σχετικής κατάταξης τις γειτονικές χώρες Σερβία και Κροατία. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, οι εξαγωγές αλουμινίου και προϊόντων αλουμινίου της χώρας μας προς την ΒκΕ για το έτος 2017 ανήλθαν σε 45,3 εκατ. ευρώ, ήτοι ποσοστό 56,6% του συνόλου. Λοιπά παραδοσιακά εξαγόμενα προϊόντα της χώρας μας προς την Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι τα εξής: πλαστικές ύλες, ράβδοι από αργίλιο, φρούτα και λαχανικά (*κυρίως νωπά ή ξερά εσπεριδοειδή*), αρωματικά έλαια, βαμβάκι, χρώματα, ακατέργαστα δέρματα-γούνες, πλαστικές ύλες, καουτσούκ, ελαστικά, μέταλλα και τα προϊόντα τους, χημικά προϊόντα οργανικά και ανόργανα, διάφορα παρασκευάσματα διατροφής κλπ.

Τα κυριότερα εξαγόμενα προϊόντα της ΒκΕ προς την χώρα μας είναι τα ακόλουθα: χονδρόσυρμα, παιχνίδια συντροφιάς, μέταλλα και τα προϊόντα τους, χαρτί και χαρτόνια, θρυαλίδες ασφαλείας και είδη ανάφλεξης, χημικά προϊόντα, σωλήνες, κλπ.

Η ελληνική επενδυτική παρουσία στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι περιορισμένη. Περίπου 15 ελληνικές εταιρείες, με σημαντικότερες την εταιρεία εμφιαλώσεων “Coca-Cola Hellenic Beverages Bosnia and Herzegovina d.o.o. Sarajevo”, την εταιρεία αλουμινίου ALUMIL (Alpro a.d. Vlasenica) και την εταιρεία επεξεργασίας ξυλείας «Κολλίγας» (Koligas

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Company d.o.o. Srbac, Maria Parket d.o.o. Srbac), δραστηριοποιούνται στην αγορά της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.

Σύμφωνα με στοιχεία της Υπηρεσίας για την Προώθηση των Ξένων Επενδύσεων (FIPA) της ΒκΕ, το ύψος του συνόλου των ελληνικών επενδύσεων από τον Μάιο 1994 έως τον Δεκέμβριο του 2016 είναι περίπου 4,2 εκατ. ΒΑΜ (περίπου 2,2 εκατ. ευρώ).

Η AEGEAN AIRLINES έχει ανακοινώσει την έναρξη απευθείας τακτικών πτήσεων μεταξύ Αθηνών και Σαράγεβο από τον Ιούνιο 2019 και το γεγονός αυτό αναμένεται να συμβάλλει αποφασιστικά στην αύξηση του τουριστικού ρεύματος αλλά και των επιχειρηματικών αμέσων επαφών.

Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι χώρα «προικισμένη» με πλούτο φυσικών πόρων και κυρίως πρώτων υλών προς αξιοποίηση (σιδηρομεταλλεύματα, βωξίτη, μόλυβδο, χαλκό, ψευδάργυρο και ξυλεία). Οι καλύτερες ευκαιρίες εντοπίζονται στους ακόλουθους τομείς:

Πρώτες ύλες και μεταλλευτικά προϊόντα – Εξορυκτική δραστηριότητα:

Υλικά για βιομηχανική επεξεργασία για την προμήθεια του τομέα επεξεργασίας μετάλλων. Ο τομέας πρώτων υλών και μεταλλευτικών προϊόντων, παρουσιάζει σημαντικές δυνατότητες για προώθηση κοινών επενδυτικών σχεδίων (*Joint Investment Plans*). Πέραν του φυσικού

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (πρώτες ύλες στο οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω, η Βοσνία και Ερζεγοβίνη διαθέτει εξειδικευμένο και ταυτόχρονα χαμηλά αμειβόμενο ανθρώπινο δυναμικό συγκριτικά με άλλες χώρες της περιοχής και πλούσια παράδοση στον μεταλλουργικό τομέα από την εποχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Η εξερεύνηση, εκμετάλλευση και επεξεργασία ορυκτών μεταλλευμάτων όπως ο σίδηρος, ο άργυρος, το αρσενικό, ο βωξίτης, ο βαρύτης, ο μαγνησίτης, ο πυροφυλλίτης και ο γύψος έχουν μακρά παράδοση στην ΒκΕ. Επισπρόσθετα, η ΒκΕ είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός και εξαγωγέας ζεόλιθου σε όλη την Ευρώπη, ενώ διαθέτει και μεγάλα κοιτάσματα άνθρακα και ασβεστόλιθου που είναι βασικές πρώτες ύλες στην μεταλλουργική βιομηχανία. Σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες παρουσιάζονται στον τομέα της εξορυκτικής δραστηριότητας, τόσο για τις ανάγκες της μεταλλουργικής βιομηχανίας όσο και για τις ανάγκες της ηλεκτροπαραγωγής. Πρόσφατα, μια από τις μεγαλύτερες εταιρείες παραγωγής χάλυβα παγκοσμίως, ο ελβετικός όμιλος **ArcelorMittal S.A.**, πραγματοποίησε το 2004 μεγάλη επένδυση και, μετά από διαδικασία ιδιωτικοποίησης, απέκτησε την πλειοψηφία (51%) των μετοχών της κρατικής BH Steel για την εκμετάλλευση του ορυχείου σιδήρου στην περιοχή Ljubija στην *Republika Srpska-RS* και σήμερα εξάγει το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής της στις λοιπές θυγατρικές της στο εξωτερικό. Επιπλέον, η ΒκΕ διαθέτει μια ακμάζουσα βιομηχανία επεξεργασίας αλουμινίου και χάλυβα. Οι σημαντικότερες επιχειρήσεις του τομέα είναι οι *Mittal Steel Zenica*, *Aluminij Mostar*, *Birae Zvornik* και *Jeljingrad Banja Luka*. Με την εξαίρεση της κρατικής επιχείρησης *Aluminij*

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Mostar που βρίσκεται σε διαδικασία ιδιωτικοποίησης, οι υπόλοιπες έχουν περιέλθει σε ξένο έλεγχο και έχουν υποστεί διαδικασία αναδιάρθρωσης, η οποία τις έχει «μεταμορφώσει» σε πιο παραγωγικές και εξαγωγικά-προσανατολισμένες επιχειρήσεις. Σύμφωνα με πληροφορίες, δύο εκ των προαναφερθέντων επιχειρήσεων, η *Mittal Steel Zenica* και *Aluminij Mostar* σχεδιάζουν να αναπτύξουν περιφερειακούς, διασυνοριακούς «συνεργατικούς σχηματισμούς» (clusters) στον τομέα της επεξεργασίας μετάλλων. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στους ακόλουθους συνδέσμους:

[\[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/FIPA%20LETAK%20METALSTAKA%20INDUSTRIJA.24.08.pdf\]](http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/FIPA%20LETAK%20METALSTAKA%20INDUSTRIJA.24.08.pdf)

&

[\[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf\]](http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf) (Σελ. 41-49)

Ενέργεια-Ενεργειακές Υποδομές: Εξοπλισμός για την παραγωγή και μεταφορά ενέργειας, για την κατασκευή και αναμόρφωση υδροηλεκτρικών και θερμοηλεκτρικών σταθμών και έργων στον τομέα της κατασκευής δικτύων διανομής ηλεκτρικής ενέργειας. Μέσα στα επόμενα χρόνια αναμένεται να χρηματοδοτηθεί και να υλοποιηθεί στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη σημαντικός αριθμός υδροηλεκτρικών έργων, τα περισσότερα εκ των οποίων έργα από μηδενική βάση (greenfield projects). Η πλειοψηφία εξ αυτών – 165 τον αριθμό – βρίσκονται σε φάση σχεδιασμού, ενώ άλλα 18 βρίσκονται ήδη σε φάση υλοποίησης-κατασκευής. Ο μελλοντικός σχεδιασμός για τα υδροηλεκτρικά έργα περιλαμβάνει ως κύρια περιοχή

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

κατασκευαστικής δραστηριότητας αυτήν που εκτείνεται κατά μήκος του ποταμού Bosna. Η κυβέρνηση της *Federacija BiH*, της μουσουλμανοκροατικής οντότητας της ΒκΕ, σχεδιάζει μέσω της *Elektroprivreda BiH* να κατασκευάσει 25 υδροηλεκτρικούς σταθμούς με μέση ισχύ από 10 έως 50 MW, δηλαδή μεσαίας κλίμακας υδροηλεκτρικούς σταθμούς. Στην *Republika Srpska*, την σερβική οντότητα της ΒκΕ, πέραν των δυο υδροηλεκτρικών σταθμών επί του ποταμού Drina στα σύνορα ΒκΕ-Σερβίας (*Zvornik 1* στην ΒκΕ και *Bajina Bašta* στην Σερβία), σχεδιάζεται η κατασκευή ακόμη 6 υδροηλεκτρικών σταθμών ισχύος άνω των 50 MW. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο σχεδιασμός πώλησης-παραχώρησης αδειών (*concessions*) για εκτέλεση υδροηλεκτρικών έργων στους ποταμούς Una, Vrbas (ο ποταμός που διατρέχει την «πρωτεύουσα» της σερβικής οντότητας, Μπάνια Λούκα) και στον άνω ρου του ποταμού Neretva. Στον τελευταίο, σχεδιάζεται η κατασκευή υδροηλεκτρικού σταθμού (HPP Ulog project) εγκατεστημένης ισχύος 35 MW με μέση ετήσια παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας 85 GWh καθώς και άλλων 3 μεγαλύτερης κλίμακας υδροηλεκτρικών σταθμών στο μέλλον. Σε ό,τι αφορά τον ποταμό Una, παραπόταμο του ποταμού Sava μήκους 212 χλμ. που βρίσκεται στα σύνορα ΒκΕ και Κροατίας, σχεδιάζεται η κατασκευή 5 υδροηλεκτρικών σταθμών, ενώ σε ό,τι αφορά τον ποταμό Vrbas, οι αρχές της *Republika Srpska* έχουν παρακηρήσει άδειες για εκτέλεση 20 περίπου υδροηλεκτρικών έργων. Είναι αξιοσημείωτο τέλος να αναφέρουμε ότι, αν εξαιρέσει κανείς τα έργα στα οποία επενδυτής είναι η δημόσια επιχείρηση ηλεκτρικής ενέργειας της ΒκΕ *Elektroprivredra BiH*, οι επενδυτές για τα λοιπά υδροηλεκτρικά έργα είναι

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ξένοι. Άδειες για εκτέλεση υδροηλεκτρικών έργων έχουν παραχωρηθεί από την κυβέρνηση της οντότητας της *Republika Srpska* στις ακόλουθες εταιρείες: *Reservoir Capital Corp Canada*, *Comsar Energy Hidro* ιδιοκτησίας του ρώσου μεγιστάνα Rashid Sardarov, *Moccaferrri Industrial Group Italy* και *Premar Services Switzerland*. Στην έτερη οντότητα, την *Federacija BiH*, άδεια για εκτέλεση έργου έχει παραχωρηθεί στην αυστριακή εταιρεία *Wiener Energie Austria* για εκτέλεση υδροηλεκτρικού έργου σε παραπόταμο του ποταμού Bosna που διατρέχει την δημοτική αρχή του Zavidonici. Σε ό,τι αφορά τα έργα υποδομής στον τομέα των ΑΠΕ, η ΒκΕ, παρά το γεγονός ότι το υπάρχον θεσμικό-νομικό πλαίσιο της σε ό,τι αφορά την αξιοποίηση ενέργειας από ΑΠΕ δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο, παρουσιάζει σημαντικές προοπτικές. Το δυναμικό ηλεκτροπαραγωγής από ενέργεια που προέρχεται από αξιοποίηση του νερού ως ΑΠΕ εκτιμάται σε 6000 MW, με μόλις το 35% αυτής της δυνατότητας να έχει αξιοποιηθεί ήδη. Επίσης, σύμφωνα με έρευνα, η ΒκΕ έχει σημαντικό δυναμικό ηλεκτροπαραγωγής και από αιολική ενέργεια (πρόσφατα ο κινεζικός επενδυτικός και κατασκευαστικός όμιλος *China Machinery Engineering Corporation* υπέγραψε MoU με την τοπική εταιρεία *VE Gradina d.o.o. Tomislavgrad* για την κατασκευή σταθμού αιολικής ενέργειας ισχύος 3,2 MW στην περιοχή Tomislavgrad της Ερζεγοβίνης). Εκτιμάται ότι το wind potential της ΒκΕ έχει 30% υψηλότερο συντελεστή χρησιμότητας (utility coefficient) από τον μέσο όρο ΕΕ και το υψηλότερο δυναμικό σε όλη την βαλκανική περιφέρεια. Παράλληλα, η ΒκΕ έχει σημαντικά τέσσερα σημαντικά κοιτάσματα άνθρακα στην περιοχή της *Tuzla*, στην κεντρική

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Βοσνία, στις θέσεις *Ugljevik* και στην λεκάνη του *Gacko*. Τέσσερις θερμοηλεκτρικοί σταθμοί λειτουργούν σε αυτές τις περιοχές και δραστηριοποιούνται στην εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη.

Τέλος, ένας τομέας ο οποίος παρουσιάζει και αναμένεται να παρουσιάσει και στο μέλλον ιδιαίτερη δυναμική και ενδιαφέρον σε σχέση με την κατασκευαστική δραστηριότητα στην ΒκΕ είναι και αυτός της ενεργειακής αποδοτικότητας των κτιριακών υποδομών. Σε ό,τι αφορά την ενεργειακή αποδοτικότητα των κτιρίων, ειδικά των δημόσιων-κυβερνητικών κτιρίων, τα επόμενα χρόνια προβλέπεται από ειδικούς του τομέα να πραγματοποιηθεί μεγάλο κύμα επενδύσεων στην ΒκΕ.

Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη έχει δεσμευτεί από την Συνθήκη για την ίδρυση της Ενεργειακής Κοινότητας στην οποία είναι συμβαλλόμενο μέρος, να υιοθετήσει ένα πλαίσιο προσδιορισμού εθνικών στόχων ενεργειακής αποδοτικότητας έως το 2020, στη βάση υπολογισμών πρωτογενούς και τελικής κατανάλωσης ενέργειας (Energetic efficiency directive, 2012/27/EU). Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι τα επόμενα χρόνια, με την υιοθέτηση της σχετικής νομοθεσίας και μέτρων ενεργειακής αποδοτικότητας καθώς και με την ανάπτυξη του capacity-building σε αυτόν τον τομέα, η κατασκευαστική δραστηριότητα στην ΒκΕ στον τομέα των κτιριακών υποδομών αναμένεται να επικεντρωθεί σε οικοδομικά έργα με στόχο την εξοικονόμηση ενέργειας στις νέες κτιριακές υποδομές, τον σχεδιασμό νέων λύσεων και παροχής νέων ενεργειακών υπηρεσιών στις

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

κατασκευαστικές δραστηριότητες και την ανοικοδόμηση και αποκατάσταση κτιριακών υποδομών με βάση τις απαιτήσεις της νέας νομοθεσίας, με τη δυνατότητα προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων ή (συγ)χρηματοδότησης τέτοιων έργων από Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς ή από την Ε.Ε. να αποτελεί σύμφωνα με εδώ ειδικούς την πιθανότερη εξέλιξη. Ήδη, στις αρχές Ιανουαρίου 2016 στην οντότητα της *Republika Srpska* τέθηκαν σε ισχύ οι νόμοι που ενσωματώνουν στην εθνική έννομη τάξη την σχετική δευτερογενή κοινοτική νομοθεσία (directive 2006/32/EC on energy end-use efficiency and energy services, directive 2010/31/EU on energy characteristics of buildings, directive 2010/30/EU labelling energy consuming products and indicating their standard information) και αναμένεται το αυτό να πραγματοποιηθεί σύντομα και στην έτερη οντότητα, την *Federacija BiH*.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στους ακόλουθους συνδέσμους:

[\[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ENERGIJA.03.10.2012.pdf\]](http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ENERGIJA.03.10.2012.pdf)

&

[\[http://www.fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/Energy%20sector.10.06.2015.pdf\]](http://www.fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/Energy%20sector.10.06.2015.pdf)

[\[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf\]](http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf) (Σελ. 65-77)

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

Τουρισμός: Ο κλάδος του τουρισμού και των τουριστικών υποδομών σημειώνει απροσδόκητα μεγάλη ανάπτυξη στην ΒκΕ τα τελευταία χρόνια και διαδραματίζει ολοένα σημαντικότερο ρόλο στην οικονομία της χώρας. Αποτελεί πλέον τομέα ύψιστης προτεραιότητας για την οικονομική της ανάπτυξη και η κυβέρνηση, σε συνεργασία με τις οντότητες και τις τοπικές αρχές, επικεντρώνει τις προσπάθειές της στην δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για προσέλκυση επενδύσεων στον τομέα και στην αναζήτηση συνεργασιών με χώρες εξίσου προηγμένες στον εν λόγω τομέα (όπως η χώρα μας). Η ΒκΕ προσφέρει ένα ευρύ φάσμα τουριστικών υπηρεσιών και τουριστικών πακέτων για επισκέπτες από όλο τον κόσμο, από χιονοδρομικά κέντρα και εγκαταστάσεις ολυμπιακών προδιαγραφών και ορειβατικές διαδρομές για τις οποίες είναι πιο δημοφιλής (τρία υπερσύγχρονα χιονοδρομικά κέντρα σε μικρή απόσταση από την πρωτεύουσα, στα «Ολυμπιακά» όρη Jahorina, Bjelašnica και Igman καθώς και άλλα 3 χιονοδρομικά κέντρα σε μεγαλύτερη απόσταση από αυτήν) έως ιαματικά λουτρά, υπηρεσίες πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού (με γνωστότερο το προσκύνημα του Međugorje για τους Χριστιανούς Καθολικούς επισκέπτες), οικολογικό τουρισμό (π.χ. περιήγηση σε εθνικά πάρκα – έξι συνολικά - που αποτελούν μνημεία φυσικής κληρονομιάς), αθλητικές δραστηριότητες (rafting και kayaking σε έναν από του πολλούς ποταμούς της χώρας) γαστρονομικό τουρισμό (π.χ. δρόμοι του κρασιού στην περιοχή της Ερζεγοβίνης) και θαλάσσιο τουρισμό (στην περιοχή του Neum που βρέχεται από την Αδριατική). Επιπλέον, η πρωτεύουσα Σεράγεβο προσελκύει κάθε χρόνο, τον μήνα Αύγουστο, μεγάλο αριθμό διεθνών

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

επισκεπτών λόγω της διεξαγωγής του ετήσιου φεστιβάλ κινηματογράφου του Σεράγεβο. Το πλεονέκτημα το οποίο απολαμβάνει η ΒκΕ σε ό,τι αφορά τις τουριστικές υπηρεσίες που προσφέρει, είναι το χαμηλότερο συγκριτικά κόστος τους σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της περιφέρειας αλλά και σε σχέση με μερικές από τις προηγμένες ανταγωνίστριες προς αυτήν χώρες ειδικότερα σε ό,τι αφορά τα χιονοδρομικά κέντρα. Πρόσφατα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (UNWTO) κατέταξε την ΒκΕ στο ετήσιο «τουριστικό βαρόμετρο» ως την έκτη πιο ανερχόμενη τουριστικά χώρα του πλανήτη με ρυθμό μεγέθυνσης των τουριστικών εισροών 28,2% (αύξηση εισροής τουριστών μεταξύ ετών 2014-2015).

Τηλεπικοινωνίες: Τηλεπικοινωνιακός εξοπλισμός και υπηρεσίες για την επέκταση των υφιστάμενων δικτύων σταθερής, κινητής τηλεφωνίας και ευρυζωνικών υπηρεσιών.

Υποδομές Μεταφορών: Έργα υποδομής μεταφορών και κατασκευαστικές υπηρεσίες, κυρίως για την κατασκευή του αυτοκινητοδρόμου «Corridor Vc» και την αναβάθμιση του τοπικού οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου. Το κύριο κατασκευαστικό «mega-project» που λαμβάνει χώρα αυτή τη στιγμή στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη και το οποίο χρηματοδοτείται από μεγάλο βεληνεκούς αναπτυξιακές τράπεζες όπως η ΕΙΒ, η ΕΒΡΔ, η Παγκόσμια Τράπεζα και διάφορα άλλα funds (όπως το ΟΦΙΔ και το ΚΡΑΕΔ), η κατασκευή του «Οδικού Διαδρόμου 5c» (Corridor Vc), βρίσκεται σε φάση

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

υλοποίησης. Ο οδικός αυτός άξονας που θα συνδέει μελλοντικά τον Βορρά με το Νότο της χώρας (Δαλματικές ακτές) και θα έχει μήκος 334 χλμ., εντάσσεται στο πλαίσιο του πανευρωπαϊκού σχεδιασμού για τις οδικές υποδομές και μεταφορές (Transeuropean Networks of Transport Infrastructure-TEN). Τα 66 χλμ. είναι ήδη κατασκευασμένα, 47 υπό κατασκευή και για τα υπόλοιπα επίκειται η διαδικασία δημοπράτησης. Η ανάπτυξη του Οδικού Άξονα Corridor Vc και κυρίως του κεντρικού δικτύου (core network) αποτελεί στρατηγικής προτεραιότητας έργο για την κυβέρνηση της ΒκΕ, καθώς υποστηρίζει την εθνική οικονομική ανάπτυξη και συμβάλει στην περιφερειακή ολοκλήρωση, βελτιώνοντας την διασύνδεση (connectivity) μεταξύ της πρωτεύουσας, Σεράγεβο, γειτονικών χωρών και της ΕΕ. Η μελλοντική υλοποίηση της κατασκευής των λοιπών τμημάτων του Corridor Vc - ορίζοντας υλοποίησης έως το 2030 - καθώς και άλλων οδικών υποδομών του κύριου δικτύου της ΒκΕ, αναμένεται ότι θα προσελκύσει νέο κύκλο επενδύσεων-χρηματοδότησης από Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς όπως η EBRD και η EIB που είναι ιδιαίτερα δραστήριες στην ΒκΕ. Πληροφορίες σχετικά με την πορεία υλοποίησης της κατασκευής του «Οδικού Διαδρόμου 5c» ανά τμήμα, το στάδιο στο οποίο βρίσκεται η κατασκευή, τις εργοληπτικές και μελετητικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε κάθε τμήμα, τους Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς / Αναπτυξιακές Τράπεζες που χρηματοδοτούν τις συμβάσεις έργου και την συνολική εκτιμώμενη αξία των τμημάτων τα οποία βρίσκονται υπό κατασκευή, είναι διαθέσιμες στον ακόλουθο σύνδεσμο: [\http://www.jpautoceste.ba/20130922711/koridor-vc-

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

[autocesta](#)] (ιστοσελίδα δημόσιας επιχείρησης αυτοκινητοδρόμων της οντότητας της *Federacija BiH, FBiH Motorways - JP Autoceste FBiH*, πληροφορίες διαθέσιμες μόνο στην τοπική γλώσσα). Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη συμμετέχει επίσης στον σχεδιασμό που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της «*Connectivity Agenda για τα Δ. Βαλκάνια*», κυρίως σε ό,τι αφορά στον σχεδιασμό του «περιεκτικού δικτύου» (comprehensive network). Εκτός από την ολοκλήρωση του «Corridor Vc» έως το 2030, λοιπές προτεραιότητες της κυβέρνησης στον τομέα της ανάπτυξης των υποδομών μεταφορών αποτελούν, η συμμετοχή στον σχεδιασμό του Adriatic-Ionian Highway, ο αυτοκινητόδρομος Sarajevo - Banja Luka, η επέκταση των αεροδρομίων Sarajevo, Banja Luka, Tuzla και Mostar καθώς και η σιδηροδρομική σύνδεση Σεράγεβο – Βελιγραδίου (διακλάδωση και για Banja Luka).

Κατασκευές: Ο **κατασκευαστικός κλάδος**, ο οποίος από το έτος 2006 και εντεύθεν έχει ωφεληθεί σημαντικά από μεγάλης κλίμακας δημόσια έργα υποδομών και από την ολοένα μεγαλύτερη συμμετοχή και εμπλοκή διεθνών αναπτυξιακών / χρηματοδοτικών οργανισμών και διεθνών κατασκευαστικών ομίλων, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Οι προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης του τομέα τα επόμενα χρόνια είναι ευνοϊκές. Οι τοπικές κατασκευαστικές εταιρείες έχουν αποκτήσει εξαιρετική φήμη για τις υψηλές επιδόσεις τους σε όλες τις εκφάνσεις των κατασκευαστικών έργων, όπως ο κατασκευαστικός σχεδιασμός (design), η τεχνική των κατασκευών

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

(structural engineering), οι κτιριακές κατασκευές (building construction), τα έργα πολιτικού μηχανικού (civil engineering) και η παραγωγή και διάθεση υψηλής ποιότητας και ανθεκτικότητας οικοδομικών υλικών, προϊόν αξιοποίησης του πλούτου των φυσικών πόρων οι οποίοι υπάρχουν εν αφθονία στην χώρα όπως ξυλεία, άμμος, διάφορα πετρώματα (π.χ. ασβεστόλιθος), θραυστό σκύρο (αμμοχάλικο) και σιδηρομεταλλεύματα. Σε όρους ανθρώπινου κεφαλαίου, η χώρα διαθέτει υψηλό αριθμό καταρτισμένου εργατικού δυναμικού, μηχανικούς, αρχιτέκτονες και πολιτικούς μηχανικούς. Η προτεραιότητα δίδεται σε μεγάλης κλίμακας κατασκευαστικά έργα που στόχο έχουν αφενός την δημιουργία σύγχρονων υποδομών για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας (π.χ. σύγχρονοι αυτοκινητόδρομοι) και αφετέρου την αναμόρφωση και βελτίωση υφιστάμενων υποδομών που υπήρχαν στην χώρα από την εποχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας και είχαν καταστεί προβληματικές ή είχαν υποστεί ζημιές κατά την διάρκεια του πολέμου (π.χ. σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής από ορυκτά καύσιμα, σιδηροδρομικό δίκτυο). Η κυβέρνηση της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης τα τελευταία χρόνια προσπαθεί να προσελκύσει χρηματοδοτικές διευκολύνσεις και ξένες επενδύσεις σε κατασκευαστικά έργα, κυρίως στους τομείς των βασικών υποδομών, όπως των οδικών υποδομών - αυτοκινητοδρόμων, των σιδηροδρομικών υποδομών, των υποδομών ενέργειας και αξιοποίησης ΑΠΕ (υδροηλεκτρικά έργα), της διαχείρισης υδάτινων πόρων και επεξεργασίας λυμάτων και των δημοτικών υποδομών. Παράλληλα, βρίσκονται υπό υλοποίηση ή αναμένεται να υλοποιηθούν στο άμεσο μέλλον σημαντικά ιδιωτικά έργα κατασκευής

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

εμπορικών, αστικών και τουριστικών ακινήτων κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας και στις περιοχές που παρουσιάζουν αυξημένο «τουριστικό» ενδιαφέρον. Σε ό,τι αφορά τις κτιριακές κατασκευές ειδικότερα, σημαντική κατασκευαστική δραστηριότητα λαμβάνει χώρα αυτήν την περίοδο, με κεφάλαια που προέρχονται κυρίως από χώρες του αραβικού κόσμου (Σ. Αραβία, Κουβέιτ, Η.Α.Ε., Κατάρ) και αναμένεται να συνεχισθεί τα επόμενα χρόνια, κυρίως στην πρωτεύουσα, Σεράγεβο αλλά και σε περιοχές πέριξ της πρωτεύουσας.

Δομικά υλικά και κατασκευαστικός εξοπλισμός για την υποστήριξη (εμπορικών) αναγκών κατασκευής έργων υποδομής.

Προμήθεια ιατροφαρμακευτικού εξοπλισμού για την υποστήριξη αναγκών του συστήματος δημόσιας υγείας και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και των ιδιωτικών ιατρείων-κλινικών, στον οποίο συμπεριλαμβάνεται και ο εξελιγμένος διαγνωστικός εξοπλισμός. Γενικά, Η αγορά φαρμακευτικών προϊόντων και ιατροφαρμακευτικού εξοπλισμού της ΒκΕ γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια με όλο και περισσότερους ξένους (κυρίως πολυεθνικούς) ομίλους να εισέρχονται σε αυτήν, κυρίως στην οντότητα της *Republika Srpska*.

Τραπεζικές και Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες: Η ΒκΕ είναι η πρώτη χώρα στην περιφέρεια ΝΑ Ευρώπης η οποία έχει μεταρρυθμίσει πλήρως το

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

τραπεζικό της σύστημα. Ξένοι τραπεζικοί οργανισμοί έχουν επενδύσει σημαντικά ποσά στην χώρα και έχουν αξιοσημείωτη παρουσία σε μια αγορά η οποία είναι σε άνθηση. Μεταξύ αυτών οι σημαντικότεροι είναι οι ακόλουθοι: *Hypo-Alpe-Adria-Bank, Procredit Bank, Raiffeisen Bank, Ziraat Bank, UniCredit Bank BiH, Sberbank, Intesa Sanpaolo Bank*. Η μεγαλύτερη σε μέγεθος και δραστηριότητα τράπεζα της χώρας, *Bosna Bank International (BBI Bank)* λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές του ισλαμικού τραπεζικού συστήματος. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της ΒκΕ, οι ξένων συμφερόντων τραπεζικοί όμιλοι ελέγχουν ήδη τα 4/5 της εγχώριας τραπεζικής αγοράς, προσφέροντας απασχόληση σε 9000 βόσνιους πολίτες περίπου. Ο κορυφαίος Οργανισμός αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας *Moody's*, έχει αναβαθμίσει την πιστοληπτική ικανότητα της ΒκΕ, ήδη από το 2006, από 'positive outlook' σε 'stable outlook' ως αποτέλεσμα της θεσμικής και οικονομικής προόδου που σημείωσε η χώρα σε σχέση με τη λειτουργία και ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος. Η δημιουργία οργανισμού-φορέα ασφάλισης των καταθέσεων (deposit insurance agency) και η ενθάρρυνση της ανάπτυξης περιβάλλοντος ανταγωνισμού μεταξύ καθιερωμένων διεθνών τραπεζικών ομίλων στην χώρα, επηρέασαν θετικά την ανάπτυξη των αποταμιεύσεων και συνέβαλαν στην πτώση των επιτοκίων δανεισμού. Παράλληλα, το Χρηματιστήριο της ΒκΕ απολαμβάνει περίοδο αξιοσημείωτης ανάπτυξης. Παρ' όλα αυτά, η κύρια πρόκληση για το μέλλον εξακολουθεί να είναι η επέκταση και διαφοροποίηση του φάσματος των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών πιστωτικής διαμεσολάβησης, καθώς και άλλων σημαντικών

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

τμημάτων της αγοράς, όπως η ασφάλιση, δημιουργώντας έτσι νέες «νησίδες» αγοράς (niche market). Η μελλοντική ανάπτυξη αυτών των υπηρεσιών, θα δημιουργήσει αναπόφευκτα τις προϋποθέσεις για νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες σε αυτό τον τομέα.

Τεχνολογίες επικοινωνιών και πληροφορικής: Εξοπλισμός και υπηρεσίες IT, συμπεριλαμβανομένου του λογισμικού ηλεκτρονικών υπολογιστών (computer software). Γενικώς, ο τομέας των επικοινωνιών και της πληροφορικής αποτελεί έναν μελλοντικά ανερχόμενο τομέα της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης. Η περιφέρεια των Δ. Βαλκανίων αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή με ιδιαίτερη δυναμική και θετικές προοπτικές ανάπτυξης του τομέα πληροφορικής και επικοινωνιών, λόγω κυρίως της «συσσωρευμένης» ποιότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου-δυναμικού - με υψηλή εξειδίκευση, εμπειρία και γνώση του αντικειμένου – που την χαρακτηρίζει. Η ΒκΕ τα τελευταία χρόνια έχει εστιάσει την προσοχή της και επενδύει στην ανάπτυξη του τομέα αυτού, έχοντας επίγνωση ότι αποτελεί τομέα-κλειδί για οποιαδήποτε σύγχρονη οικονομική δομή. Ο κλάδος IT και οι εφαρμογές τις οποίες αυτός προσφέρει, εξαπλώνονται σταδιακά στην χώρα και καθίστανται ένας από τους κινητήριους μοχλούς της οικονομικής της ανάπτυξης. Μέσα σε λίγα μόλις χρόνια, από το 2003 έως το 2010, ο αριθμός των επιχειρήσεων του τομέα - κυρίως μικρού και μεσαίου μεγέθους - αυξήθηκε από 300 σε 2000 και είναι άξιο αναφοράς ότι ο κλάδος αυτός είναι ο μόνος σε ολόκληρη την χώρα στον οποίον καταγράφονται σχεδόν μηδενικά ποσοστά ανεργίας, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι σχεδόν όλοι οι

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

απόφοιτοι εκπαιδευτικών-τεχνολογικών ιδρυμάτων με ειδίκευση στον τομέα απορροφώνται στην αγορά εργασίας. Αρκετές τοπικές επιχειρήσεις του τομέα ICT υλοποιούν επιτυχώς τα τελευταία έτη διάφορα κοινά projects με αλλοδαπές επιχειρήσεις όλων των μεγεθών - από χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Νορβηγία, η Σουηδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ολλανδία και η Τουρκία - με σκοπό την ανάπτυξη διαφόρων προϊόντων λογισμικού και τεχνολογικών λύσεων. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στους ακόλουθους συνδέσμους:

[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ICT.03.10.2012.pdf] &
[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf] (Σελ. 85-91)

Αγροτικός τομέας και επεξεργασία τροφίμων: Προϊόντα και υπηρεσίες του αγροδιατροφικού τομέα, κυρίως αυτών του κτηνοτροφικού τομέα (ζώντα ζώα, κρέας, πουλερικά, γαλακτοκομικά προϊόντα), φρούτων και λαχανικών, αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών και προϊόντων ιχθυοκαλλιέργειας (κυρίως του γλυκού νερού, ήτοι πέστροφες). Ο τομέας της αγροτικής παραγωγής και επεξεργασίας τροφίμων αποτελεί για την Βοσνία και Ερζεγοβίνη έναν εκ των ζωτικότερων για την εθνική οικονομία της. Ενδεικτικά, αξίζει να αναφερθεί ότι ο τομέας αυτός συνεισφέρει σε ποσοστό περίπου 8% στο ετήσιο ΑΕΠ (στοιχεία έτους 2017), 20% του πληθυσμού απασχολείται σε αυτόν, 61% του πληθυσμού διαβιεί στην ύπαιθρο και οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων της χώρας είναι παραδοσιακά αρκετά υψηλές. Η χώρα έχει προσελκύσει μεγάλο αριθμό

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ξένων επενδυτών στον αγροτικό τομέα κυρίως από χώρες της ΕΕ, λόγω συγκριτικών πλεονεκτημάτων εδάφους (50% αρόσιμη γη, 1,5 εκατ. εκτάρια γής), κλίματος, χαμηλού εργατικού κόστους στον αγροτικό τομέα (το χαμηλότερο στην Ευρώπη – μέσο μηνιαίο 423 ευρώ), χαμηλού λειτουργικού κόστους και χαμηλού φόρου εισοδήματος εταιρειών (10%). Οι πεδιάδες στα νότια και δυτικά του ποταμού Σάβα προσφέρουν ιδανικές συνθήκες για την καλλιέργεια σιταριού, καλαμποκιού και λαχανικών, καθώς και βιομηχανικών φυτών όπως το λινάρι και η κάνναβη. Το μεγαλύτερο μέρος της γής είναι απαλλαγμένο από χημικά λιπάσματα και την τακτική χρήση φυτοφαρμάκων. Οι όροι αυτοί διασφαλίζουν την ύπαρξη ενός ιδανικού περιβάλλοντος για την παραγωγή μια ευρείας ποικιλίας φρούτων και λαχανικών, με δυνατότητα συγκομιδής μέχρι και τρεις φορές το χρόνο. Στην ΒκΕ εκτιμάται ότι υπάρχουν 14 εκατομμύρια δέντρα με δαμάσκηνα, αχλάδια, μήλα, και άλλα φρούτα, τα οποία είτε εξάγονται είτε χρησιμοποιούνται στην παραγωγή φυσικών χυμών και σιροπιών. Στις θερμότερες περιοχές του νότου της Ερζεγοβίνης, εντοπίζεται εδώ και πολλά χρόνια το επίκεντρο της οινοπαραγωγικής δραστηριότητας, της παραγωγής καπνού και της καλλιέργειας λεβάντας και άλλων αρωματικών φυτών. Ειδικότερα σε ο,τι αφορά την τελευταία κατηγορία, αξίζει να τονίσουμε ότι η ΒκΕ είναι επίσης γνωστή για την υψηλή ποιότητα φαρμακευτικών φυτών τα οποία χρησιμοποιούνται ως «πρώτη ύλη» στην φαρμακοβιομηχανία και στην βιομηχανία καλλυντικών.

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

Η τοπική παραγωγή τροφίμων δύναται να χαρακτηριστεί ως ανεπαρκής για να καλύψει τις ανάγκες όλης της χώρας, με αποτέλεσμα οι εισαγωγές τροφίμων στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη να είναι σχεδόν τριπλάσιες σε σχέση με τις εξαγωγές της και να εξακολουθούν να καταγράφουν αυξητική τάση (σύμφωνα με επίσημα στοιχεία οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη αντιπροσώπευαν για το έτος 2017 το διόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό του 18,5% των συνολικών εισαγωγών της χώρας). Όσον αφορά τέλος στην υλοποίηση έργων του τομέα αγροτικής ανάπτυξης και τροφίμων στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικού Εμπορίου και Οικονομικών Σχέσεων της ΒκΕ αυτή τη στιγμή υλοποιούνται στην χώρα έργα αξίας άνω των 211 εκατ. ευρώ. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στους ακόλουθους συνδέσμους:

[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/POLJOPRIVREDA.03.10.2012.pdf]

&

[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf] (Σελ. 20-39)

Ξυλεία: Η ΒκΕ είναι μια από τις σημαντικότερες χώρες παραγωγής και εξαγωγής ξυλείας στην Ευρώπη. Σχεδόν το 50% της έκτασης της χώρας καλύπτεται από δάση τα οποία παρέχουν την πρώτη ύλη, ανεπεξέργαστο ξύλο (round wood), όγκου περίπου 7 εκατ. m³ σε ετήσια βάση. Η ΒκΕ παράγει και εξάγει ξυλεία ανεπεξέργαστη (ως πρώτη ύλη), μερικώς επεξεργασμένη και ως τελικό προϊόν (έπιπλα) από οξιά, βελανιδιά, πεύκο,

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

έλατο αλλά και από κερασιά, μηλιά και καρυδιά. Η αφθονία σε ολόκληρη την χώρα τόσο σκληρού όσο και μαλακού ξύλου, σε συνδυασμό με το εξαιρετικά καταρτισμένο εργατικό δυναμικό στον τομέα και τον μεγάλο αριθμό παραγωγικών μονάδων των οποίων οι παραγωγικές δυνατότητες υπερβαίνουν κατά πολύ την εγχώρια ζήτηση, καθιστούν αυτόν τον τομέα τον πλέον εξωστρεφή της χώρας. Έως σήμερα, οι κυριότερες αγορές στις οποίες εξάγονται τα προϊόντα ξυλείας της ΒκΕ είναι αυτές της Γερμανίας και της Ιταλίας, ωστόσο υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες για πραγματοποίηση εξαγωγών και σε άλλες αγορές. Η Διεθνής Αναπτυξιακή Τράπεζα με την μεγαλύτερη παρουσία στην ΒκΕ, η EBRD, αναγνώρισε την ελκυστικότητα του τομέα για προσέλκυση ΞΑΕ σε ειδική μελέτη της το 2006 και χρηματοδότησε διάφορα έργα για την ανάπτυξη του τομέα, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα την εντυπωσιακή του ανάπτυξη και την προσέλκυση μεγάλου αριθμού ξένων επενδυτών.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στους ακόλουθους συνδέσμους:

[<http://www.fipa.gov.ba/doc/brosure/Wood%20industry.pdf>]

[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf] (Σελ. 59-63)

Εξαρτήματα για την αυτοκινητοβιομηχανία: Σημαντικές ευκαιρίες για επενδύσεις υφίστανται στον τομέα της παραγωγής εξαρτημάτων για την αυτοκινητοβιομηχανία. Εταιρείες του κλάδου από την ΒκΕ, με πιο σημαντική την *Prevent Group* η οποία παράγει δέρματα και υφάσματα τα

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

οποία χρησιμοποιούνται για τα καλύμματα αυτοκινήτων και τροφοδοτεί κυρίως τις μεγάλες γερμανικές αυτοκινητοβιομηχανίες (π.χ. OPEL, VOLKSWAGEN), έχουν αποκτήσει μεγάλη φήμη για την ποιότητα των μερών και εξαρτημάτων με τα οποία προμηθεύουν μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες του εξωτερικού. Για δεκαετίες, μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες διεθνώς επωφελούνται από το χαμηλό εργατικό κόστος και το υψηλό επίπεδο κατάρτισης του εργατικού δυναμικού της ΒκΕ στις τοπικές εταιρείες αυτού του κλάδου για την συναρμολόγηση των αυτοκινήτων (car assembly) τα οποία πωλούν στις ξένες αγορές. Σχετική μελέτη της υπηρεσίας MIGA της Παγκόσμιας Τράπεζας το 2006, επιβεβαίωσε ότι η χώρα διαθέτει μεγάλο πλεονεκτήματα στον συγκεκριμένο κλάδο και κυρίως εξαιρετικά καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό στη μηχανολογία (engineering) και άλλες τεχνικής φύσεως δεξιότητες, καθώς και καλά ανεπτυγμένες, in-house δραστηριότητες R&D, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα ανταγωνιστική. Οι τρέχουσες προσπάθειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου επικεντρώνονται στην αναβάθμιση των εγκαταστάσεων και γενικότερα των δυνατοτήτων και οι τοπικές εταιρείες, προς τον σκοπό αυτό, αναζητούν επενδυτικούς εταίρους με σκοπό την μελλοντική επέκταση της παραγωγής τους για την «κατάκτηση» περισσότερων αγορών. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στους ακόλουθους συνδέσμους:

[\[http://www.fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/Automotive%20Industry.13.05.2015.pdf\]](http://www.fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/Automotive%20Industry.13.05.2015.pdf) &

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

[http://fipa.gov.ba/publikacije_materijali/brosure/ATTRACTIVE%20SECTORS%2006.10.2016.pdf] (Σελ. 51-57)

Χρηματοδοτικές ευκαιρίες (Project Financing): Οι σημαντικότεροι χρηματοδότες έργων υποδομής στην Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι αναμφίβολα η EBRD και η EIB. Τα επόμενα χρόνια, αναμένεται να προκηρυχθούν σημαντικά έργα σε τομείς με ιδιαίτερο ενδιαφέρον όπως οι οδικές υποδομές και η χρηματοδότηση έργων ενεργειακής αποδοτικότητας και επενδύσεων ΑΠΕ μέσω του χρηματοδοτικού μηχανισμού **Green for Growth Fund**. Λοιπά έργα που αναμένεται να χρηματοδοτηθούν αφορούν επενδύσεις αναμόρφωσης και βελτίωσης του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας στη ΒκΕ, συντήρησης, εκσυγχρονισμού και επέκτασης του εν λόγω δικτύου. Η Βοσνία και Ερζεγοβίνη είναι επίσης λήπτρια 46 επιδοτήσεων από το WBIF, 33 εκ των οποίων αφορούν εθνικά έργα – στους τομείς ενέργειας, μεταφορών, περιβάλλοντος και κοινωνικού τομέα - και 13 εκ των οποίων περιφερειακά έργα. Βοσνία και Ερζεγοβίνη, τα επόμενα χρόνια αναμένεται να λάβει σημαντική χρηματοδοτική ενίσχυση από Διεθνείς Χρηματοδοτικούς Οργανισμούς ή/και Αναπτυξιακές Τράπεζες για την στήριξη και την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο τομέας «στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων», ως ένας εκ των τομέων με τις πιο ευνοϊκές προοπτικές ανάπτυξης της χώρας, θα αποτελέσει τομέα προτεραιότητας στη νέα χρηματοδοτική περίοδο του Μηχανισμού Προενταξιακής Βοήθειας (IPA 2014-2020). Επιπλέον, η EBRD, τα επόμενα χρόνια θα υποστηρίξει

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

τοπικές και ξένες επιχειρήσεις (περιλαμβανομένης και άμεσης χρηματοδοτικής στήριξης μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεων) με στόχο την υλοποίηση επενδύσεων. Ειδικότερα, μέσω του εργαλείου «**Local Enterprise Facility**» που αποτελεί σημαντική πρωτοβουλία συγχρηματοδότησης επενδυτικών έργων για την ανάπτυξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων με διαθέσιμους πόρους ύψους 405 εκατ. €, θα παράσχει χρηματοδότηση με στόχο την αναδιάρθρωση και την επέκταση των μικρότερης κλίμακας τοπικών επιχειρήσεων οι οποίες αντιμετωπίζουν περιορισμένη πρόσβαση σε πιστώσεις. Παράλληλα, το νέο χρηματοδοτικό μέσο «**Enterprise Expansion Fund-ENEF**», η απόφαση για τη δημιουργία του οποίου ελήφθη από κοινού από την EBRD (η οποία και θα έχει την ευθύνη της διαχείρισης του), την Ε.Ε., το EIF και τον φορέα *Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft mbH-DEG* (μέλος της γερμανικής αναπτυξιακής τράπεζας KfW Bankengruppe) τον Φεβρουάριο του 2014, θα στηρίζει χρηματοδοτικά μικρομεσαίες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται ήδη στην τοπική και περιφερειακή αγορά με υψηλή αναπτυξιακή δυναμική (high growth SMEs). Τέλος, η ΕΙΒ έχει διαθέσει συνολικά - και εξακολουθεί να διαθέτει - πόρους ύψους 570 εκατ. ευρώ από το έτος 2000 μέχρι σήμερα για ενίσχυση των ΜμΕ μέσω πιστωτικών διευκολύνσεων (πιστωτικές γραμμές στήριξης).

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΜΕΡΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.

Το Γραφείο ΟΕΥ Σεράγεβο, έχει κατά καιρούς διατυπώσει μια σειρά από προτάσεις για την βελτίωση της εξαγωγικής διείσδυσης των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών στην αγορά της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης:

- Την διοργάνωση, με την αρωγή και οργανωτική υποστήριξη του Υπουργείου Εξωτερικών, μιας σειράς προωθητικών εκδηλώσεων για τα ελληνικά προϊόντα στην πρωτεύουσα, Σεράγεβο, και σε άλλες πόλεις της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης. Η προβολή παραδοσιακών προϊόντων της χώρας μας, όπως των αγροτικών προϊόντων και της ελληνικής γαστρονομίας θα μπορούσε να γίνει σε συνδυασμό με την τουριστική προβολή δημοφιλών προορισμών στην Ελλάδα - από τους οποίους τα προϊόντα αυτά προέρχονται - και για τους οποίους τα τελευταία χρόνια εκδηλώνεται διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον από πλευράς τουριστικών πρακτορείων και πολιτών της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.
- Την ενθάρρυνση συμμετοχής ελληνικών επιχειρήσεων του κλάδου σε μεγάλες κλαδικές Εκθέσεις που διεξάγονται κάθε χρόνο στην χώρα.
- Την ενθάρρυνση συμμετοχής επιτόπιων επιχειρηματιών / εμπορικών επισκεπτών / δυνητικών αγοραστών ελληνικών προϊόντων σε εκδηλώσεις ελληνικών εκθεσιακών οργανισμών (π.χ. ΔΕΘ και

**ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ**

HELEXPO στο πλαίσιο του προγράμματος προσέλκυσης και φιλοξενίας εμπορικών επισκεπτών **Hosted Buyers Program**).

- Την διοργάνωση επιχειρηματικών αποστολών, με την έλευση Ελλήνων επιχειρηματιών διαφόρων κλάδων ενδιαφέροντος στη ΒκΕ, σε συνεργασία και με την συνδρομή του Υπουργείου Εξωτερικών και άλλων αρμόδιων ελληνικών φορέων και επιμελητηρίων (π.χ. Enterprise Greece Invest & Trade, ΕΒΕΑ, ΕΒΕΘ, ΠΣΕ).
- διερεύνηση δυνατοτήτων συμμετοχής ελληνικών επιχειρήσεων σε διεθνή επιχειρηματικά fora που διεξάγονται κάθε χρόνο στο Σεράγεβο και σε άλλες πόλεις της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης. Τα συνέδρια αυτά, συγκεντρώνουν επιχειρηματίες και «project owners» όχι μόνο από την Βοσνία και Ερζεγοβίνη αλλά και από την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και προσφέρουν στους συμμετέχοντες μια πλατφόρμα επιχειρηματικής δικτύωσης και διερεύνησης επιχειρηματικών ευκαιριών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

Ζ. Χρήσιμα στοιχεία επικοινωνίας Υπουργείων Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, Κυβερνητικών Οργανισμών και Φορέων, Διεθνών Οργανισμών.

Foreign Investors Council (FIC)

Website: www.fic.ba

BiH Foreign Investment Promotion Agency

Website: www.fipa.gov.ba

BiH Central Bank

Website: www.cbbh.gov.ba

Council of Ministers

Website: www.vijeceministara.gov.ba

BiH Ministry of Foreign Trade & Economic Relations

Website: www.mvteo.gov.ba

BiH Ministry of Foreign Affairs

Website: www.mvp.gov.ba/index_eng.htm

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

BiH Ministry of Transport and Communication

Website: www.mkt.gov.ba

BiH Ministry of Finance and Treasury

Website: www.mft.gov.ba

BiH Ministry of Civil Affairs

Website: www.mcp.gov.ba

BiH Agency for Medicines and Medical Devices

Website: www.almbih.gov.ba

BiH Foreign Trade Chamber

Website: www.komorabih.ba

BiH Institute for Intellectual Property Rights

Website: www.ipr.gov.ba

BiH Indirect Taxation Administration (Customs Office)

Website: www.uino.gov.ba

BiH Communications Regulatory Agency

Website: www.cra.ba/

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

Chamber of Economy of the Federation of BiH

Website: www.kfbih.com

Chamber of Commerce and Industry of Republika Srpska

Website: www.komorars.ba

Government of the Federation of BiH

Website: www.fbihvlada.gov.ba

Government of Republika Srpska

Website: www.vladars.net

BiH Directorate for European Integration

Website: www.dei.gov.ba

BiH Agency for Statistics

Website: www.bhas.ba

BiH Public Procurement Agency-Procurement Review Body

Website: <http://www.javnenabavke.ba/>

BiH Commission for Concessions

Website: <http://www.koncesijebih.ba/>

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

BiH Veterinary Office

Website: <http://www.vet.gov.ba/>

European Bank for Reconstruction and Development

Website: www.ebrd.com

European Investment Bank (EIB)

Website: <http://www.eib.org>

World Bank

Website: www.worldbank.ba

Τράπεζες

Raiffeisen Bank dd Bosna i Hercegovina (Austrian)

Phone: (+387) 33 755 010

Zmaja od Bosne bb

71000 Sarajevo

www.raiffeisenbank.ba

UniCredit Bank dd (Italian)

Phone: (+387) 36 312 112

Kardinala Stepinca bb

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

88000 Mostar

www.unicreditbank.ba

Sparkasse Bank dd (Austrian)

Phone: +387 33 280 300

Zmaja od

Bosne 7,

71000 Sarajevo

www.sparkasse.ba

Hypo Alpe-Adria-Bank dd BiH (Austrian)

Phone: (+387) 36 444 444

Kneza Branimira bb

88000 Mostar

www.hypo-alpe-adria.ba

Intesa Sanpaolo Banka Bosna i Hercegovina (Italian)

Phone: (+387) 33 497 500

Obala Kulina Bana 9a

71000 Sarajevo

www.intesasanpaolobanka.ba

Sberbank BH dd Sarajevo (Russian)

Phone: (+387) 33

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

295 601

Fra Andjela Zvizdovica 1

71000 Sarajevo

www.sberbank.ba

NLB Razvojna Banka (Slovenian)

Phone: (+387) 51 221 620

Milana Tepica 4, 78000 Banja Luka

www.razvojnabanka.com

ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Newspaper Oslobodjenje: www.oslobodjenje.ba

Newspaper Dnevni Avaz: www.dnevniavaz.ba

Newspaper Nezavisne novine: www.nezavisne.com

Newspaper Glas Srpske: www.glassrpske.com

Newspaper Dnevni List: www.dnevni-list.ba

Radio and TV of Bosnia and Hercegovina: www.bhrt.ba

Federation TV (FTV): www.rtvbih.ba

Serb Republic Radio-TV (RTRS): <http://rtrs.tv>

AL JAZEERA BALKANS: <http://balkans.aljazeera.net>

Federal News Agency (Fena): www.fena.ba

SRNA: www.srna.rs

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

akta.ba - Business portal: <http://www.akta.ba>

Sarajevo Times - Bosnian News in English: <http://www.sarajevotimes.com>

Balkan Insight: www.balkaninsight.com

TRAVEL

Ministry of Foreign Affairs of the Hellenic Republic

<http://www.mfa.gr>

Ministry of Foreign Affairs of BiH

<http://www.mvp.gov.ba/default.aspx?pageIndex=1>

Embassy of the Hellenic Republic in Sarajevo

<http://www.mfa.gr/missionsabroad/bosnia-herzegovina.html>

Embassy of Bosnia and Herzegovina in Greece

http://www.bhembassy.gr/pocetna_gr.htm

Sarajevo International Airport

<http://www.sarajevo-airport.ba>

Tuzla Airport

www.tuzla-airport.ba

*ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤΟ ΣΕΡΑΓΕΒΟ*

Banja Luka Airport

<http://www.banjaluka-airport.com>

Mostar International Airport

<http://www.mostar-airport.com>

Budget

<http://www.budget.co.ba>

Hertz

<http://www.hertz-europe.com>

Avis

<http://www.avisworld.com>